

نقش فناوری اطلاعات در کاهش امکان تقلب در انتخابات

کد موضوعی: ۲۶۰

شماره مسلسل: ۱۲۱۸۰

دی ماه ۱۳۹۰

دفتر: مطالعات سیاسی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۳	مقدمه
۴	بخش اول - آسیب شناسی سلامت انتخابات سنتی در جمهوری اسلامی ایران
۱۴	بخش دوم - نقش فناوری اطلاعات در بهبود سلامت ثبت نام رأی دهندگان
۱۷	بخش سوم - کاربرد فناوری اطلاعات در بهبود سلامت اعتبارسنجی رأی دهندگان
۱۹	بخش چهارم - جایگاه فناوری اطلاعات در تضمین سلامت مرحله اخذ رأی
۲۳	بخش پنجم - نقش فناوری اطلاعات در بهبود سلامت شمارش آرا و اعلام نتایج
۲۷	نتیجه گیری
۳۰	منابع و مأخذ

نقش فناوری اطلاعات در کاهش امکان تقلب در انتخابات

چکیده

اصولاً برگزاری انتخابات در نظام‌های مردم‌سالار که مسئولین آنها با رأی مستقیم یا غیرمستقیم مردم برگزیده می‌شوند، حائز اهمیت است. انتخابات سازوکاری است که گردش نخبگان را میسر می‌سازد و معمولاً در جریان آن کارگزاران و برنامه‌های اجزای مختلف حاکمیت در چارچوب اصول پذیرفته شده‌ای تغییر می‌کنند. طبیعتاً این تغییر چهره‌ها و برنامه‌ها تأثیرات گسترده‌ای بر سیاست داخلی و خارجی کشور می‌گذارد و معمولاً پس از هر انتخاباتی باید منتظر تغییرات متعددی در سیاستگذاری‌ها و جهت‌گیری‌های حکومت بود، البته این تغییرات باید در چارچوب ساختار حقوقی نظام و مبتنی بر قوانین اساسی کشورها باشند وگرنه بر انتخابات منجر به این تغییرات باید نام دیگری نهاد.

در جمهوری اسلامی ایران نیز که مطابق اصل ششم قانون اساسی «اداره امور کشور به اتکای آرای عمومی است و مسئولان اصلی کشور با رأی مردم برگزیده می‌شوند، انتخابات اهمیت فراوانی دارد»^۱ علاوه بر تأثیر مستقیم دیدگاه‌های مردم درباره موضوعات سرنوشت‌ساز که از کانال همه‌پرسی تصریح می‌شود، تقریباً تمامی نهادها و ساختارهای حکومتی مؤثر نظام سیاسی ایران از مقام رهبری و ریاست جمهوری گرفته تا نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شوراهای اسلامی شهر و روستا، بی‌واسطه یا باواسطه از طریق حضور مردم در پای صندوق‌های رأی تعیین می‌شوند.

بنابراین، آغاز، جریان و انجام این ابزار مردمی باید در فضایی آکنده از ثبات، آرامش و اطمینان برگزار شود تا نتیجه آن بتواند توقعات واقعی مردم را برآورده کند. تجربه انتخابات سنتی نشان داده است که بی‌شک به‌کارگیری ابزارهای سنتی در برگزاری این پدیده بنیادین که تمام نهادهای دمکراتیک اعتبار خود را از این طریق به‌دست می‌آورند، بدون ایراد و اشکال نمی‌تواند باشد. برای سد راه این اشکالات، راهکاری لازم است تا انتخابات را از گزند عوامل مفسد که هر لحظه در کمین نشسته‌اند، مصون دارد. انتخابات سنتی برای سالم‌سازی فرآیند انتخابات و جلوگیری از وقوع تقلب «سازوکار نظارتی» را تعبیه کرده که با اتخاذ تدابیر تأمیینی و امنیتی از بدو

۱. بهمن اسماعیلی، انتخابات مجلس هفتم، جلد اول، مرکز نشر اسناد انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۸۴، ص ۱۶.

موضوعیت یافتن انتخابات تا زمان اعلام نتایج و اختتام آن، اقدام به مدیریت انتخابات کرده است. با این حال، تجربه رأی‌گیری سنتی نشان می‌دهد که ایرادات بی‌شماری در پی دارد. این شیوه سنتی، علاوه بر اینکه هزینه‌ها و مخارج زیادی (مثلاً چاپ برگه‌های بی‌شمار رأی و یا به‌کارگیری نیروی انسانی زیاد برای مدیریت انتخابات) برای دولت دارد و قطع نظر از اینکه زمان اخذ رأی در آن طولانی بوده و مشارکت مردم در انتخابات را کاهش داده است، بلکه از مشکل حادی نیز رنج می‌برد. این مشکل که به‌عنوان جزء جدایی‌ناپذیر انتخابات سنتی درآمده است، امکان وقوع تقلب و تخلف در آغاز، جریان و انجام انتخابات و اعمال نفوذ و انحراف آرای مردم است. وقوع این تخلفات در انتخابات، متخصصین امر را بر آن داشته است که با استفاده از فناوری‌های نوین که بشر به آن دست یافته است، در جهت سالم‌سازی انتخابات و همچنین کاهش اشتباهات و خطاهای انسانی اقدام کنند. تجربه جدید بشر در فناوری اطلاعات گویا حلقه گمشده انتخابات است که می‌تواند بسیاری از ایرادات و اشکالات ناشی از رأی‌گیری سنتی را کاهش داده و میزان مردمی بودن انتخابات را تشدید کند.

انتخابات الکترونیکی (E-voting) سیستم انتخاباتی است که به رأی‌دهنده این امکان را می‌دهد تا با بالاترین ضریب امنیتی و حفاظتی، رأی خود را به‌صورت الکترونیکی ارائه کند. در این شیوه انتخاباتی، موضوعاتی نظیر موارد زیر در درجه اول اهمیت هستند، رأی‌دهندگان به این امر تمایل دارند که از مخفی بودن رأی‌گیری اطمینان حاصل کنند، هیچ فردی نباید قادر باشد از منشأ و محتوای رأی اطلاع حاصل کند. مسئولین انتخابات قصد دارند که از مشارکت افرادی که حق رأی ندارند، در رأی‌گیری ممانعت به‌عمل آورند و اجازه ندهند افرادی که حق رأی دارند، بیش از یکبار رأی بدهند. در نهایت، نتایج انتخابات باید صحیح بوده و به‌وسیله هر حزب علاقمند و ذینفع در نتایج انتخابات قابل بازبینی و بازرسی باشد.^۱

این موضوعات در واقع دغدغه اصلی رأی‌گیری سنتی بود که در شیوه الکترونیکی به نحو مطلوب مدیریت می‌شوند. افزایش اعتماد مردم به رأی‌گیری، کاهش چشمگیر تخلف و تقلب، کاهش زمان اخذ رأی، افزایش مشارکت رأی‌دهندگان و کاهش هزینه‌ها و سهولت دسترسی به داده‌های انتخاباتی ارمغان جدیدی است که از تلازم و توافق «فناوری اطلاعات» با «انتخابات» عاید و نائل نظام‌های دمکراتیک شده است.

---

1. Multiple Administrators for Electronic Voting_Brandon William DuRette, p. 1, 19 May, 1999.

سیستم‌های رأی‌گیری الکترونیکی از سال ۱۹۶۰ میلادی تاکنون مورد استفاده قرار گرفته‌اند. استفاده از این سیستم‌ها جهت کاهش یا حذف نقش انسان در چرخه احراز هویت رأی‌دهنده و شمارش آرا در بالا بردن سلامت انتخابات حائز اهمیت است. واژه رأی‌گیری الکترونیکی شامل انواع مختلفی از رأی‌گیری است و می‌تواند در مواردی چون احراز هویت رأی‌دهنده، ثبت، جمع‌آوری و شمارش آرا ایفای نقش کند.

روش‌های پیشرفته و امروزی رأی‌گیری الکترونیکی نه تنها باعث بهبود سلامت انتخابات می‌شود، بلکه عامل پیدایش امکانات جدیدی چون ثبت زودهنگام رأی و ثبت از طریق پست الکترونیک در این عرصه می‌باشد. ثبت زودهنگام، روش نوینی است که به رأی‌دهندگانی که در روز انتخابات امکان حضور در محل رأی‌گیری را ندارند، امتیاز رأی‌دهی اعطا می‌کند.

امروزه با توجه به بسترهای موجود در کشور استفاده از روش‌های فوق با برنامه‌ریزی و کارشناسی و نیازسنجی صحیح آن دور از انتظار نمی‌باشد و پتانسیل فعلی می‌تواند هریک یا تمامی مواردی چون احراز هویت رأی‌دهنده، ثبت رأی، جمع‌آوری آرا و نیز شمارش آن را آسان‌تر، کم‌هزینه‌تر و مطمئن‌تر کند.

به‌کارگیری این تکنولوژی در هریک از مراحل رأی‌گیری تأثیر غیرقابل انکاری در سهولت برگزاری انتخابات و افزایش سلامت آن دارد. ازسویی شفاف‌سازی عملکرد دستگاه‌های الکترونیکی و نرم‌افزارهای مربوطه می‌تواند در اعتمادسازی و افزایش استقبال عموم و متخصصان از این تکنولوژی نقش مؤثری ایفا کند، زیرا با به‌کارگیری آن، نقش ناظرین در انتخابات ناچیز و در نتیجه خطاهای انسانی به حداقل خود خواهد رسید و به‌جای آن امنیت و سلامت انتخابات فقط منوط به عملکرد صحیح دستگاه‌های الکترونیکی و نرم‌افزارهای مربوطه خواهد بود.^۱

بنابراین انتخابات الکترونیکی در کشور ما از جانب سه قطب تأثیرگذار در فرآیند انتخابات مورد حمایت قرار می‌گیرد. اولاً بسیاری از «سیاستمداران و قانونگذاران» موضوعات قابل تحقق و عملی بسیار زیادی را در این تکنولوژی جدید تصور می‌کنند. مهمترین استدلالات به‌نفع رأی‌گیری الکترونیکی ادعا دارند که پذیرش چنین سیستم‌هایی مشارکت رأی‌دهندگان را مخصوصاً بین جوانان، اتباع خارج از کشور، کارگران و مسافران ایام تعطیل و رأی‌دهندگان خانه‌گیر افزایش می‌دهد. افزایش مشارکت رأی‌دهندگان به مصلحت است. زیرا شمار فراوان رأی‌دهندگان می‌تواند در کارآمدی نظام اثر مستقیم داشته باشد.

۱. فرهاد وکیلیان و سیاوش قدمی‌مقدم، روزنامه دنیای اقتصاد.

ثانیاً «مسئولین و مدیران انتخابات» نیز سریعاً به دنبال هواداری از این نکته هستند که رأی‌گیری الکترونیکی می‌تواند طریق عمیق‌تر و مؤثرتری برای مدیریت انتخابات و شمارش آرا باشد. تکالیف و مسئولیت‌های خسته‌کننده نظیر شمارش آرا و همچنین شمارش مجدد بسیاری از آرا و بررسی دوباره فرآیند آن برای جلوگیری از اشتباهات انسانی میلیون‌ها هزینه را به دنبال دارد.^۱ رأی‌گیری الکترونیکی همچنین می‌تواند سریع‌ترین روش برای شمارش آرا باشد. اگر آرا به صورت آنلاین اخذ شده باشند نتایج حاصله می‌توانند در عرض چندین دقیقه بعد از انتخابات مشخص باشد.^۲ ثالثاً «مردم» نیز به علت سهولت و قابل دسترس بودن این شیوه و اعتماد و شفافیتی که به ارمغان می‌آورد و افزایش میزان امنیت آرا و در نتیجه کاهش تقلب در انتخابات از این شیوه جانبداری می‌کنند.

از لحاظ بُعد سلامت انتخابات، وجه تمایز رأی‌گیری سنتی و رأی‌گیری الکترونیکی در خلق شیوه‌هایی است که انتخابات الکترونیکی توانسته است با معرفی آن امکان تقلب را کاهش دهد. سؤالی که در این گزارش به دنبال آن هستیم این است که آیا واقعاً انتخابات الکترونیکی می‌تواند میزان تخلف در انتخابات را کاهش دهد و سلامت انتخابات را بهبود بخشد؟ آیا در گذار از رأی کاغذی به سوی تعرفه‌های دیجیتالی می‌توان به امنیت سیستم‌های رأی‌گیری اعتماد و اطمینان داشت؟ برای پاسخ به این سؤالات ابتدا باید مصادیق تخلف در رأی‌گیری سنتی کشور تصریح شوند و آسیب‌هایی که از طرف شیوه سنتی متوجه انتخابات در نظام جمهوری اسلامی بوده، مورد موشکافی قرار گیرد. بعد میزان قابلیت شیوه الکترونیکی در کاهش امکان تخلف و اشتباه در فرآیندهای مختلف انتخابات بررسی شود. به نظر می‌رسد با وجود قابلیت‌هایی که شیوه الکترونیکی در کاهش تخلف و اشتباه می‌تواند داشته باشد، کاربرد آن در انتخابات کشور طبعاً مزایای فراوانی را برای اجرا و مدیریت انتخابات و تضمین سلامت آن خواهد داشت.

بخش اول - آسیب‌شناسی سلامت انتخابات سنتی در جمهوری اسلامی ایران

انتخابات افراد و گروه‌های زیادی را رو در روی هم قرار می‌دهد و آمیزه‌ای از حب و بغض‌های سیاسی را در سطح جامعه به جای می‌گذارد. برای سالم برگزار شدن انتخابات لازم است که «قانون اساسی به توصیف و تبیین انتخابات قاعده‌مند، آزاد، عادلانه و مخفی دست یازد و در مواردی نیز

1. Coleman, S. et al. Elections in the 21st Century: From Paper Ballot to e-voting. The Independent Commission on Alternative Voting Methods. London: Electoral Reform Society, 2002.

2. Anne-Marie Oostveen & Peter van den Besselaar. Ask No Questions and Be Told No Lies. Security of Computer-based voting Systems: user's Trust and Perceptions. U.E. Gattiker (Ed.), *EICAR 2004 Conference CD-Rom*. Copenhagen: EICAR e.V. ISBN 87-987271-6-8.

حداقل دادگاه‌ها باید به تضمین این اوصاف تمایل به خرج دهند. در غیر این صورت هیچ تضمین و حمایتی علیه دائمی شدن حضور حزب یا دسته سیاسی حاکم در قدرت به وسیله دستکاری انتخابات، وجود نخواهد داشت. حزب حاکم ممکن است، برای مثال، به منظور تضمین قدرت انحصاریش، اکثریت متوسط را در طی انتخابات به کار گیرد و یا حوزه‌های انتخاباتی را به طور ناعادلانه تعیین کند. یعنی اینکه حزب حاکم قادر خواهد بود اکثریت کرسی‌های انتخاباتی را با اقلیت ناچیزی از رأی‌دهندگان به دست آورد.^۱

علاوه بر این عوامل، مجریان انتخابات ممکن است به هر طریق ممکن، چه در اعلام نتیجه انتخابات و چه در شمارش آرا و حتی در جریان رأی‌گیری و به طور کلی در هرکدام از مراحل مختلف انتخابات در دام وسوسه افتاده و قانون را دور بزنند. همچنین رأی‌دهندگان نیز بنا به تناسب می‌توانند در سلامت نتایج انتخابات تأثیر بگذارند. «اعمالی نظیر رشوه‌دهی، تهدید، جعل هویت و رأی دادن دوباره از مصادیق تخلفات انتخاباتی در انتخابات سنتی است. تنها در صورتی می‌توان از این تخلفات جلوگیری کرد که افراد کارآمد، مأمور تأمین امنیت و سلامت روند انتخابات باشند».

اقدامات خلاف قانون حکومت، مجریان و حتی رأی‌دهندگان (مانند رأی‌دهی مکرر و یا استفاده از کارت شناسایی دیگران) که برخلاف قانون باشد، موضوع «تقلب و تخلف انتخاباتی» را پیش می‌کشد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با درک این امر در اصل نودونهم قانون اساسی مراتب و سازوکار نظارتی همه‌جانبه‌ای را برعهده شورای نگهبان برای نظارت بر سطوح مختلف انتخابات و همه‌پرسی مقرر کرده است. فلسفه وجودی این نظارت در ابتدای امر جلوگیری از تخلف و تقلب انتخاباتی است و مقام ناظر با نظارت بر روند انتخابات در واقع انتخابات را از فساد احتمالی مصون می‌سازد. با این حال و علیرغم حساسیت و جدیت ناظران و مجریان، وقوع تخلف و تقلب در انتخابات کشور و همچنین حدوث اشتباهات و خطاهای انسانی در روند انتخابات همیشه محتمل و ممکن و محقق بوده است. به طوری که در برخی موارد شورای نگهبان در بعضی حوزه‌های انتخابیه دستور ابطال صندوق رأی و توقیف انتخابات را صادر کرده است. این تجارب و وقایع نشان از نقص ذاتی شیوه رأی‌گیری سنتی داشته و هیچ‌گونه ارتباطی با نحوه عملکرد ناظران و مجریان نمی‌تواند داشته باشد.

برخی از مصادیق تخلفات و تقلبات صورت گرفته در انتخابات کشور طبق اعلام مسئولین وزارت کشور و شورای نگهبان عبارتند از: استفاده از شناسنامه افراد فوت شده، رأی‌دهی دوباره، انداختن برگ رأی اضافی در صندوق اخذ رأی، عدم ثبت رأی بعضی از کاندیداها در هنگام شمارش

1. Eric Barendt- An Introduction to Constitutional Law- Clarendon Law Series- University college London- (oxford university press)- first published, 1998, P. 158.

دستی، تنظیم غلط یا غیرقانونی صورتجلسات و... البته باید اذعان کرد که علیرغم نقص ذاتی این شیوه تلاش‌های جدی و مستمری هم توسط مقام ناظر و هم مقام مجری در انتخابات جهت جلوگیری از تقلب و حفظ سلامت آن صورت گرفته است.

۱-۱. وقوع تقلب در فرآیندهای مختلف انتخابات سنتی

به نظر متخصصان انتخابات، هر انتخابات آزاد و منصفانه باید از سه مرحله اساسی برخوردار باشد. این متخصصان پس از تفکیک بین بعد «آزادی» که ترجمان حقوق و آزادی‌های سیاسی بنیادین و بعد «انصاف» که معطوف بر جنبه‌های مختلف بی‌طرفی و مفهوم قاعده‌مندی انتخابات است، به شناسایی مراحل «سه‌گانه» قبل از رأی‌گیری^۱، روز رأی‌گیری^۲ و پس از رأی‌گیری^۳ می‌پردازند.^۴ امکان وقوع تقلب در انتخابات سنتی در هریک از این مراحل متصور است.

مرحله اول، مرحله تکوین و شکل‌گیری انتخابات است. این مرحله خود شامل سه مرحله تناوبی است که اجرای انتخابات را به نحو معقولی ممکن می‌سازد. قبل از شروع هر انتخابات لازم است تا مقام مسئولی اوضاع و احوال کشور را مورد بررسی کند و پس از سنجش آن در صورت مطلوب بودن اوضاع، دستور اجرای انتخابات را به مجری انتخابات صادر کند. مورد دوم شرایط انتخاب‌شوندگان و محرومان از انتخابات و رسیدگی به صلاحیت نامزدها از جهت دارا بودن شرایط مورد نظر قانون و احراز آن، که باید توسط قانونگذار به نحوی که امکان حضور در عرصه رقابت برای حداکثر مردم به وجود آید، پیش‌بینی شود. مرحله سوم نیز تبلیغات انتخاباتی است که مجموعاً موضوع انتخابات را شکل می‌دهند و با عملی شدن این مراحل سه‌گانه، تازه معلوم می‌شود که چه کسی مجری، چه کسی ناظر و چه کسانی نامزد می‌باشند.

مرحله دوم، جریان انتخابات است. در این مرحله مقامات مجری انتخابات تحت نظارت مقام ناظر، انتخابات را در عالم واقع محقق می‌سازند که اخذ رأی در شعبات متعدد در سطح کشور و احتمالاً توقیف و یا ابطال انتخابات از طرف مقام ناظر را دربر می‌گیرد. این مرحله به منزله میدان کارزاری است که مبارزان سیاسی آزادانه تحت نظر داوری بی‌طرف به رقابت می‌پردازند و در نهایت سرنوشت کارزار را به اوراق رأی‌دهندگان می‌سپارند.

مرحله سوم، اختتام انتخابات است. در واقع محصول دو مرحله قبل در این مرحله برداشت می‌شود و شامل رسیدگی به شکایات از مراحل مختلف انتخابات و اعلام نتیجه و صدور اعتبارنامه

1. Pre- Election Day

2. Election Day

3. Post -Election Day

۴. یورگن الکلیت، انتخابات آزاد و منصفانه، ترجمه احمد مرکز مالگیری، نشریه مجلس و پژوهش، سال یازدهم، ش ۴۸، ص ۷۵.

می‌باشد. هریک از این مراحل به نحوی در قوانین انتخاباتی کشور ما نیز پیش‌بینی شده است. در هرکدام از این مراحل سه‌گانه تخلفات و تقلباتی احتمال وقوع دارند که به تفکیک جهت مقایسه با روش‌هایی که سیستم‌های الکترونیکی برای کاهش تقلب در پیش گرفته‌اند، ذکر می‌شود، البته باید اضافه کرد که همه تخلفات و تقلباتی که در این مراحل سه‌گانه محتمل می‌باشند، به‌وسیله سیستم‌های الکترونیکی قابل پیشگیری نیستند.

الف) تقلب در روز پیش از رأی‌گیری: این مرحله در واقع مرحله ابتدایی و مقدماتی انتخابات است که می‌تواند به شکل زیر مورد سوءاستفاده قرار گرفته و سلامت انتخابات را تهدید کند:

- استفاده از منابع و اموال دولتی برای تأمین مالی در رقابت‌های انتخاباتی،
- امکان دسترسی ناعادلانه برخی از کاندیداها به وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌ها طوری که نوعی تبعیض بین کاندیداها در استفاده از این رسانه ایجاد شود،
- عدم ثبت‌نام از رأی‌دهنده به بهانه تعلق به حزب یا کاندیدای خاص،
- عدم حذف اسامی افراد فوت شده از فهرست رأی‌دهندگان،
- عدم ثبت‌نام کاندیدا یا حزب خاص،
- عدم تخصیص و تقسیم عادلانه حوزه‌های انتخابیه و تعیین حدود قلمرو هریک از آنها و عدم تعیین محل استقرار غرفه‌های رأی‌گیری به نفع گروه یا افرادی خاص.

البته موضوع تقلب در انتخابات را نمی‌توان به این موارد حصری مقید کرد، اما آنچه قویاً در عرصه انتخابات معمول بوده و اتفاق افتاده، تقریباً به موارد فوق ختم می‌شود. حال سؤال اینجاست که آیا فناوری اطلاعات و راهکارهای خلق شده به‌وسیله آن می‌توانند همه این تقلبات را تحت پوشش قرار دهند و در جهت تقلیل آن برآیند؟ در پاسخ باید گفت از آنجا که کاربرد داده‌ها و اطلاعات دیجیتال در مرحله پیش از رأی‌گیری صرفاً در جهت ثبت‌نام از رأی‌دهندگان صورت می‌گیرد، لذا این فناوری در این مرحله فقط می‌تواند امکان تخلف را در مواردی نظیر عدم ثبت‌نام از رأی‌دهندگان و یا عدم حذف اسامی افراد فوت شده کاهش دهد. به عبارت دقیق‌تر فناوری اطلاعات در مرحله پیش از رأی‌گیری فقط در تهیه فهرست‌های انتخاباتی که در آن اسامی کلیه حائزین شرایط رأی دادن مندرج است، کاربرد دارد و طبعاً فقط امکان تقلب در این بخش را می‌تواند کاهش دهد.

سایر موضوعات نظیر تخلف در تخصیص و تعیین حوزه‌های انتخابی، عدم تعیین محل استقرار غرفه‌های رأی‌گیری، عدم ثبت‌نام از یک کاندید یا حزب (مثلاً عدم تأیید صلاحیت یک فرد برای اعلام داوطلبی در انتخابات)، تبعیض در استفاده نامزدها از وسایل ارتباط جمعی (تبلیغات انتخاباتی) و استفاده شخصی نامزدها از منابع و امکانات دولتی برای تبلیغات از لحاظ موضوعی نمی‌توانند در چارچوب انتخابات الکترونیکی (از بُعد تقلیل تقلب و تخلف) مورد تحلیل قرار گیرند،

زیرا این موضوعات و کیفیت عمل حکومت در آنها، بستگی به قانون انتخابات هر کشور دارد و قوانین انتخاباتی کشور ما نیز سعی کرده‌اند در کلیه موارد فوق‌الذکر جانب انتخابات آزاد و دمکراتیک را حفظ کنند.

مثلاً در بحث رسیدگی به صلاحیت داوطلبین، قوانین انتخاباتی کشور شرایط داوطلبی را مقرر کرده و شورای نگهبان به‌عنوان مقام ناظر باید این شرایط را در هریک از داوطلبین احراز نماید و در صورت عدم احراز می‌تواند صلاحیت داوطلب مورد نظر را رد کند، البته راه برای شکایت این داوطلب همیشه هموار است. در این فرآیند انتخاباتی به‌دلیل اینکه بحث تطبیق و «احراز» مطرح می‌شود و منطقاً این کارکرد از عهده علوم کامپیوتر دور از انتظار است، لذا فناوری اطلاعات نمی‌تواند در این فرآیند و فرآیندهای نظیر آن کاربرد داشته باشد.

بنابراین در مرحله پیش از رأی‌گیری فقط فرآیند ثبت‌نام از رأی‌دهندگان داخل در محدوده مفهومی انتخابات الکترونیکی می‌باشد و باید بررسی کرد که آیا شیوه‌های فناوری اطلاعات می‌تواند تخلف و تقلب در این فرآیند را کاهش دهند؟

ب) امکان تقلب در روز رأی‌گیری: دومین مرحله از مراحل کلی انتخابات، روز رأی‌گیری می‌باشد که عموماً از آن با عنوان «جریان انتخابات» تعبیر می‌شود. در واقع انتخابات در این مرحله به فعلیت می‌رسد. «درحالی که روز رأی‌گیری برجسته‌ترین قسمت و نقطه اوج فرآیند انتخابات است، با این وجود در بیشتر انتخابات هنوز به‌طور واقعی ثابت نشده است که این مرحله از انتخابات، موقعی است که موارد مهمی از تخلفات و تقلبات انتخاباتی در آن رخ می‌دهد. تقلبات و فساد عمده در انتخابات اغلب در هفته‌های قبل از روز واقعی رأی‌گیری اتفاق می‌افتد. این امر معمولاً گمراه‌کننده است که تقلبات انتخاباتی در روز رأی‌گیری را صرفاً به تغییر ساده و کم‌اهمیت آرای که گزارش شده است، محدود می‌سازند، اما این امر نباید موجب کوچک جلوه دادن واقعیت آن دسته از اعمالی باشد که جنبه گستاخانه و خلاف قانون داشته و متعارض با روح دمکراسی مدرن می‌باشند».^۱

در این مرحله از انتخابات تقلب و تخلفات متعددی، هم توسط رأی‌دهندگان و هم به‌وسیله مسئولین انتخابات احتمال وقوع دارد که باید در جهت حفظ آرای مردم بر این مرحله نظارت به‌مراتب شدیدی صورت گیرد. آنچه در این مرحله دغدغه اصلی قوانین انتخاباتی است و توسط مقام ناظر نیز باید مورد توجه قرار گیرد، کنترل دقیق عمل رأی‌گیری می‌باشد.^۲

1. Emmanuel Rejouis (election consultant). Guidelines for Long- Term Observers. University of Illinois, College of law, 1995, P. 3.

۲. مهدی نژادخلیلی، نظارت بر انتخابات در نظام حقوقی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز، به راهنمایی دکتر کمال‌الدین هریسی‌نژاد، ۱۳۸۶، ص ۱۱۴.

به جهت اهمیتی که این مرحله از انتخابات دارد، نظارت بر آن نیز باید نظارتی تمام‌عیار، معقولانه و قاعده‌مند بوده و «براساس تصویر شفافی در ذهن، شناخت قوانین و قواعد و با تفاوت قائل شدن بین تقلب و فساد از یک‌سو و بی‌نظمی از سوی دیگر باشد»^۱.

البته شیوه اجرایی انتخابات در هر کشوری مربوط به نظام انتخاباتی حاکم بر آن کشور است و از این منظر شیوه‌های متفاوتی در کشورهای گوناگون حاکم است و حتی در داخل یک کشور نیز انتخابات هر نهادی (مجلس، ریاست‌جمهوری و...) بسته به صلاح‌دید حاکمان، می‌تواند متفاوت باشد.

تخلفاتی را که در روز رأی‌گیری عمدتاً محقق می‌شوند بدون قید حصر به شکل زیر می‌توان

خلاصه کرد:

- ارباب و تهدید،
- خرید و فروش رأی،
- رأی‌دهی مکرر،
- رأی دادن افرادی که قانوناً حق رأی ندارند،
- رأی دادن به جای دیگری،
- جعل رأی.

این موضوعات عمدتاً مسائلی هستند که در هر انتخاباتی که به شکل سنتی برگزار شود قابلیت تحقق دارند و تنها راهکار ممکن برای پیشگیری و حتی پیگیری آنها وجود نظارت ناظرانی است که در هر غرفه رأی‌گیری مستقر هستند، البته میزان توفیق این نوع نظارت چندان قابل تعریف نبوده است.

بیشترین کاربرد فناوری اطلاعات در انتخابات امروزی در مرحله روز رأی‌گیری (اخذ رأی) معنا پیدا می‌کند. اکثر کشورها به‌منظور غلبه بر تخلفات و تقلباتی که هم از سوی مأمورین و هم از سوی رأی‌دهندگان صورت می‌گیرد، راهکارهای فناوری اطلاعات را به‌کار گرفته‌اند. در مورد عناوین فوق‌الذکر باید خاطرنشان کرد که با استقرار سیستم الکترونیکی موضوعاتی نظیر ارباب و تهدید و رأی مجدد، رأی دادن به جای دیگری، رأی غیرقانونی و جعل رأی موضوعاً منتفی می‌شوند، اما تنها تخلفی که راهکار الکترونیکی نتوانسته است امکان تحقق آن را کاهش دهد، موضوع خرید و فروش رأی می‌باشد. این نوع تخلف به دلیل اینکه به‌واسطه ارتباط دو اراده انسانی و خارج از چارچوب سیستم الکترونیکی صورت می‌گیرد، از طریق سیستم‌های کامپیوتری قابل شناسایی نبوده و مقابله با آن و همچنین کاهش میزان آن به درجه حساسیت قوانین و عملکرد جدی مقامات ناظر و مجریان بستگی دارد.

1. Op cit, p. 4.

ج) امکان تقلب در روز پس از رأی‌گیری: آخرین مرحله از مراحل کلی انتخابات، جریانات پس از روز رأی‌گیری است. این مرحله زمانی آغاز می‌شود که انتخابات در معنای مضیق و خاص آن پایان یافته است. یعنی عمل رأی‌گیری دیگر به اتمام رسیده و متصدیان امر انتخابات آرای اخذ شده را قرائت نموده و نتیجه تاحدودی معلوم شده است.

در مرحله پس از روز رأی‌گیری است که نتیجه انتخابات از طریق رسانه‌های گروهی به شهروندان اعلام می‌شود تا همه مردم از نتیجه آن باخبر شوند و اگر شکایتی در آن خصوص دارند، به مراجع ذیصلاح مراجعه کنند. «دوره پس از روز برگزاری انتخابات نیز واجد اهمیت است. این اهمیت به آن دلیل است که ممکن است در حمل‌ونقل برگه‌های رأی، شمارش آرا و گزارش آنها تخلف صورت گیرد. همچنان‌که چه‌بسا نتایج اعلام شده انتخابات در همه مواقع به‌وسیله همه فعالان سیاسی مورد قبول واقع نشود که این امر در برخی موارد منجر به امتناع آنان از حضور در انتخابات و یا توسل آنان به خشونت سیاسی می‌شود»^۱.

آنچه در ایام پایانی انتخابات باید منظر نظر ناظران و مجریان قرار گیرد «امکان قانونی برای شکایت، رسیدگی بی‌طرفانه و فوری به شکایات انتخاباتی، اعلام رسمی و سریع نتایج انتخاباتی، گزارش‌های غیرجانبدارانه به‌وسیله رسانه‌ها از نتایج انتخاباتی، پذیرش نتایج انتخابات از سوی همه افراد و احزاب، واگذاری کرسی‌ها به انتخاب‌شوندگان»^۲ و نظایر آن می‌باشد.

انواع مختلف تقلب در این مرحله نیز به شکل زیر است:

- از بین بردن برخی از آرا به نفع حزب یا گروهی خاص در طی مرحله شمارش آرا،

- اعلام گزارش غلط،

- عدم شمارش صحیح و دقیق برگه‌های رأی و یا عدم ثبت دقیق داده‌های مربوط به تعرفه‌های رأی،

- عدم گزارش صحیح نتایج بعد از اتمام شمارش آرا.

مناسب‌ترین مرحله از مراحل انتخابات برای اعمال روش‌های الکترونیکی مرحله شمارش آرا و اعلام نتایج است. این مرحله به دلیل اینکه نیاز به تحلیل و کاربرد ارادی ندارد، لذا به‌عنوان یک تکلیف خسته‌کننده و تکراری برای نیروی انسانی و همچنین به دلیل هزینه هنگفت برای به‌کارگیری نیروی انسانی بی‌شمار جهت شمارش و بازشمارش آرا می‌تواند با اعتماد و اطمینان کامل به ابزارهای الکترونیکی واگذار شود.

در انتخابات الکترونیکی به جهت اینکه داده‌های دودویی (صفر و یک‌ها) جایگزین برگه‌های کاغذی شده‌اند، امکان اعمال تقلب به میزان زیادی کاهش می‌یابد. در انتخابات سنتی معمولاً

۱. بورگن الکلیت، پیشین، ص ۸۲.

۲. همان.

شمارش آرا به این صورت است که کلیه آرا اخذ شده به محل واحدی منتقل شده و کار شمارش آرا توسط مأمورین شروع می‌شود و در فاصله تقریباً ۲۴ ساعت پس از رأی‌گیری نتایج اعلام می‌شود. در این روش علاوه بر اینکه امکان تقلب در مرحله انتقال صندوق‌های رأی به محل شمارش قویاً محتمل است، همچنین خطاها و اشتباهات مکرر در شمارش آرا تقریباً حتمی است. اعلام خلاف واقع نتایج شمارش تخلف دیگری است که انتخابات سنتی از آن رنج می‌برد. برخلاف این موضوعات، در انتخابات الکترونیکی اصولاً موضوعی تحت عنوان انتقال آرای اخذ شده به محل شمارش وجود ندارد. زیرا آرای اخذ شده در پایگاه داده‌های محلی ثبت شده و بلافاصله به پایگاه داده‌های مرکزی ارسال شده است. لذا امکان تقلب در این مرحله موضوعاً منتفی می‌شود. امکان اشتباه و خطا نیز به دلیل اینکه مفهوم اشتباه برای رایانه قابل تعریف نیست (البته اشتباه فقط در صورتی برای رایانه قابل تعریف نیست که در طراحی برنامه و نرم‌افزار مربوطه اشتباهی صورت نگرفته باشد) خود به خود از بین می‌رود. ضمن اینکه شمارش مجدد آرا در مدت زمان بسیار کوتاه همچنان باقی است، البته احزاب و گروه‌های معترض بر نتایج اعلام شده می‌توانند فرآیند شمارش را بازبینی کنند.

۲-۱. راهکار انتخابات سنتی در جلوگیری از تقلب و تخلف

انتخابات قبل از هر چیز یک امر اجرایی است و باید توسط مقامات اجرایی به مرحله اجرا گذاشته شود. همچنین برای این منظور امکانات و توانایی‌های زیادی لازم است که از عهده هر نهادی خارج است و سازمانی باید این وظیفه را برعهده گیرد که از حداکثر امکانات بهره‌مند باشد و همین امر سبب می‌شود تا این کار فقط از عهده قوه مجریه برآید. اما وابستگی حزبی و جناحی مجریان انتخابات و میل به قدرت آنان را در موضع دخل و تصرف در نتیجه آرای مردم قرار می‌دهد. «حکومت‌هایی که بر پایه انتخابات آزاد بر سر کار نمی‌آیند، ممکن است ناتوان، فاسد، کوتاه‌بین و غیرمسئول باشند، از منافع خاص حمایت کنند و یا در اجرای سیاست‌هایی که طبق خواست و سود عام باشد، درمانند و این خصوصیات ممکن است مردم را نسبت به حکومت بی‌علاقه کند».^۱

از این رو «واضعان قوانین اساسی کشورها همیشه به دنبال سازوکاری برای سالم‌سازی جریان انتخابات و مصون ماندن آرای مردم از دخل و تصرف یا به عبارت دیگر تضمین مشارکت واقعی مردم در سرنوشت خود بوده‌اند. مهمترین چاره‌ای که در این خصوص اندیشیده شده است، نظارت افراد یا دستگاهی بی‌طرف بر انتخابات می‌باشد که غالباً توسط نهادهای ملی صورت

۱. ساموئل هانتینگتون، موج سوم دموکراسی، ترجمه احمد شهسا، انتشارات روزنه، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۳، ص ۲۱۰.

می‌گیرد و البته در برخی کشورها از افراد یا نهادهای فراملی نیز کمک گرفته می‌شود.^۱ تضمین صحت انتخابات از مباحث عمده‌ای است که باید در قوانین و هم در عمل مورد توجه قرار گیرد تا دموکراسی و تبلور اراده آزاد عمومی امکانپذیر باشد. تقلب در انتخابات از جمله ضرباتی است که به حقوق عامه وارد می‌شود. افرادی که با تقلب به هر شکل سر از صندوق انتخاباتی درمی‌آورند، حقوق مردم را تضییع می‌کنند. لذا انتخاباتی که براساس تقلب استوار باشد، اصولاً انتخابات نیست، بلکه نمایشی عوام‌فریبانه از تغییر ترکیب ظاهری نهادهاست.

تقلب ممکن است از جانب هیئت حاکمه برای استقرار حاکمیت صورت پذیرد. هیئت حاکمه یا به عبارت دقیق‌تر قوه مجریه که اجرای انتخابات را برعهده دارد، می‌تواند از طریق تعیین ناعادلانه حوزه‌های انتخاباتی، دست‌چین کردن نامزدها از طریق رسیدگی به صلاحیت‌های مورد نظر قانون، در اختیار قرار دادن امکانات تبلیغ به نامزدهای حزبی خاص، اعلام خلاف واقع نتیجه آرای مردم، دست بردن در آرای صندوق‌ها و... که اقداماتی فراقانونی هستند، مرتکب تقلب در انتخابات شود.

ممکن است افراد منتفذ و ثروتمند که به نفع نامزد خاصی فعالیت می‌کنند، با خرید آرا صحت انتخابات را مخدوش کنند و احتمال دارد طرفداران یک کاندیدا با تهدید و یا تطمیع هیئت‌های انتخاباتی به نتیجه برسند. روش آنها با تفکر «نیکولو ماکیاوول»^۲ که معتقد است هدف وسیله را توجیه می‌کند، هماهنگی دارد.^۳ از طرف دیگر رأی‌دهندگان نیز ممکن است به خاطر پیروزی نامزد مورد علاقه خود، به شکل متقابلانه دو بار رأی بدهند یا از کارت شناسایی دیگران استفاده کنند. همه این عوامل مجموعاً تقلب انتخاباتی را شکل می‌دهند که جلوگیری از آنها نظارت دقیق و اصولی را می‌طلبد.

«به‌منظور برون‌رفت از این معضل و در جهت تضمین هر چه بیشتر صحت و سلامت انتخابات، قوانین انتخاباتی بسیاری از کشورها سعی کرده‌اند، طرح احتمالی تقلب را محدود سازند و راه نظارت، شکایت، رسیدگی و تعقیب را به‌صورت گسترده‌ای باز نمایند تا چنانچه به هر دلیل وضعی غیرعادی در انتخابات پیش آمد، بتوان واقعیت آن را مشخص ساخت».

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل نودونهم شورای نگهبان را مسئول نظارت بر انتخابات کرده است و شورای نگهبان نیز کیفیت این نظارت را استصوابی و عام و شامل کلیه مراحل انتخابات تفسیر کرده است. با این‌حال علیرغم اینکه صحت و سلامت انتخابات در کلیه مراحل آن دغدغه اصلی قانون اساسی، قوانین انتخاباتی و شورای نگهبان و وزارت کشور بوده

۱. صفایی، نظارت بر انتخابات برای سلامت یا هدایت آن، مجله حقوق و اجتماع، سال دوم، ش ۱۲، اردیبهشت‌ماه ۱۳۷۸، ص ۳۸.

2. Nicolo Machiavel

۳. لئو اشتراوس، فلسفه سیاسی چیست؟، ترجمه فرهنگ رجایی، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۳، ص ۲۷۳.

است، به نظر می‌رسد وقوع اشتباه و خطا از یک طرف و تحقق تخلف و تقلب از طرف دیگر اساساً ناشی از ذات شیوه سنتی رأی‌گیری است. تا زمانی که آرای اخذ شده به صورت دستی شمرده شوند، امکان تقلب و خطا همیشه وجود دارد. تا زمانی که سرنوشت سلامت انتخابات به ناظران و مجریان سپرده شود، همواره امکان تقلب هم از جانب ایشان و هم از طرف رأی‌دهندگان در اثر قصور ناظران هست. تا زمانی که لیست کلیه رأی‌دهندگان قبل از روز رأی‌گیری تهیه نشده و ملاک اعتبارسنجی هر شهروند فقط ارائه کارت شناسایی باشد امکان وقوع تقلب همیشه وجود دارد.

با این ترتیب به نظر می‌رسد راهکار نظارتی که در انتخابات سنتی برای جلوگیری از تقلب تعبیه شده است هر چقدر هم تشدید شود در کاهش تقلب و بهبود وضعیت سلامت انتخابات ناتوان خواهد بود. زیرا برخی از وقایعی که در جریان انتخابات موجب تخلف و تقلب می‌شوند منطقی‌اً از عهده کنترل ناظران خارج است، البته انتخابات الکترونیکی به معنای نفی نظارت معمول در انتخابات سنتی نیست، بلکه ما مدعی هستیم این راهکار نظارتی نمی‌تواند سلامت انتخابات را تضمین نماید. شیوه مورد نظر ما وجود یک «سیستم مکانیزه» در مدیریت انتخابات همراه با یک «سازوکار نظارتی» معقول و منطقی است.

امروزه بسیاری از تقلبات با سخت‌گیری و دقت در برگزاری انتخابات و از طریق هیئت‌های نظارت و کنترل عمومی و استفاده از ابزار و وسایل جدید از بین رفته و یا کم شده است. تغییر صندوق رأی و رأی مکرر از جانب یک نفر و استفاده از شناسنامه مجعول و تقلب در قرائت آرا تا حدودی کاسته شده است^۱، البته خارج از این موضوع باید اشاره کرد که قوانین انتخاباتی و جزایی کشورها برای انواع تقلبات انتخاباتی مجازاتی را پیش‌بینی کرده‌اند. معمولاً این مجازات، جزای حبس همراه با محرومیت از حقوق اجتماعی برای مدت معینی می‌باشد که محرومیت از حق رأی و انتخاب شدن از زمره این محرومیت‌هاست.

قبلاً یادآور شدیم که همه تخلفات و تقلباتی که در این انتخابات احتمال وقوع دارند، توسط سیستم‌های الکترونیکی قابل حل نیست. مثلاً تخلفات مربوط به تبلیغات انتخاباتی که در مرحله پیش از رأی‌گیری صورت می‌گیرد، در چارچوب فناوری اطلاعات نمی‌تواند قابل پیشگیری باشد. اساساً سیستم‌های الکترونیکی در مرحله روز رأی‌گیری (ثبت نام و اخذ رأی) و مرحله پس از روز رأی‌گیری (شمارش آرا) کاربرد دارند.

با رشد سریع تحولات فناوری اطلاعات و ارتباطات، شهر الکترونیک باید آماده پذیرش و افزایش مشتریان درخصوص سرویس‌های امن و مؤثر برخط باشد. مهمترین چالش در این زمینه،

۱. مرکز آموزش سیاسی وزارت کشور، آشنایی با شوراهای اسلامی، انتشارات مرکز آموزش سیاسی وزارت کشور، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۶، ص ۵.

امن کردن تبادلات و عدم دسترسی غیرمجاز به اطلاعات و داده‌ها و همچنین موضوع حملات وارد شده به هر سرویس است. رأی‌گیری الکترونیکی یکی از سرویس‌های شهر الکترونیک است که از اهمیت فوق‌العاده‌ای در سرنوشت یک کشور برخوردار است.

هر انتخابات درگیر چهار مرحله مختلف است که هر یک از این مراحل می‌تواند توسط پردازش‌های الکترونیکی انجام شود:

۱. ثبت نام،
۲. اعتبارسنجی،
۳. رأی‌دهی قطعی،
۴. شمارش آرا.

هریک از این مراحل در انتخابات سنتی آسیب‌پذیری‌های خاص خود را دارند، در نتیجه در طراحی یک سیستم الکترونیکی مشخصه‌های امنیتی لازم باید در نظر گرفته شود.

بخش دوم - نقش فناوری اطلاعات در بهبود سلامت ثبت نام رأی‌دهندگان

اساساً در نظام انتخاباتی و همچنین قوانین انتخاباتی جمهوری اسلامی موضوعی تحت عنوان «ثبت نام از رأی‌دهندگان» وجود ندارد. به عبارت دیگر در انتخابات کشور تاکنون سابقه نداشته است که قبل از روز انتخابات فهرست کاملی از کلیه رأی‌دهندگان در دست باشد. درحالی که مزیت این سیستم که از آن تحت عنوان «فنون تشخیص و تعیین هیئت رأی‌دهنده» یاد می‌شود، برای همه کشورها تجربه شده است. در کشور ما تنها ملاک لازم برای تعیین هویت و تشخیص اعتبار هر فرد برای مشارکت در رأی‌گیری ارائه شناسنامه یا کارت ملی است.

هر شهروند با در دست داشتن کارت شناسایی و ارائه آن به مسئولین حاضر در پای صندوق رأی و اعمال کنترل‌های لازم توسط این مسئولین شایستگی لازم را برای شرکت در انتخابات به دست می‌آورد. بدیهی است که این شیوه تعیین و تشخیص هیئت رأی‌دهنده خود به خود راه را برای فساد و اعمال تقلب در انتخابات هموار می‌سازد. در این شیوه راه‌های عملی بسیار زیادی برای اعمال نظر در سرنوشت انتخابات وجود دارد. اولین روش ممکن و معمول «جابجایی هیئت رأی‌دهنده» است. به دلیل اینکه معیار و ملاک تشخیص و تعیین شایستگی هر فرد برای مشارکت در انتخابات ارائه کارت شناسایی است، لذا احزاب یا گروه‌های مختلف می‌توانند برای پیروزی در یک حوزه انتخابیه، شهروندان حوزه‌های دیگر را به حوزه انتخابیه مورد نظر خود منتقل کنند. طبیعاً این اقدام می‌تواند سرنوشت یک حوزه انتخابیه را به نفع حزب یا گروه خاصی تغییر دهد.

روش ممکن دیگر استفاده از کارت شناسایی افراد فوت شده و یا استفاده از کارت شناسایی یک فرد توسط افراد دیگر است. تطبیق عکس الصاق شده روی کارت شناسایی با فرد حاضر در صندوق رأی یا مشکل است و یا اینکه مسئولین برگزاری انتخابات زیاد اقبالی به عدم پذیرش کارت شناسایی یک فرد از فرد دیگر ندارند. چراکه به هر حال در برخی انتخابات میزان مشارکت مردمی در انتخابات از حساسیت زیادی برخوردار است و مسئولین نیز فقط به دنبال کارت شناسایی معتبر هستند و کاری با تطبیق هویت فرد با کارت شناسایی ندارند.

«یکی از تدابیر مهم برای جلوگیری از تقلب در مرحله ثبت نام رأی دهندگان، برآورد دقیق یا قریب به واقع شمار و مشخصات دقیق کسانی است که طبق قانون می‌توانند از حق رأی استفاده کنند. نظر به اینکه به هر حال حتی در انتخابات همگانی، همه اهالی یک کشور به سبب شرایط محدودکننده قانونی نمی‌توانند در انتخابات شرکت کنند پس لازم است که قبل از آغاز اجرای انتخابات و به‌ویژه روز رأی‌گیری باید در هنگام رأی‌دهی به دقت صلاحیت رأی‌دهنده را احراز کنند تا از آنانی که واجد شرایط رأی دادن نیستند یا اینکه قانوناً نمی‌توانند در آن حوزه رأی بدهند جلوگیری به عمل آید»^۱.

راهکاری که انتخابات سنتی برای جلوگیری از تقلبات و تخلفات در مرحله ثبت نام رأی‌دهنده در پیش گرفته است، تهیه «لیست‌ها یا فهرست‌های انتخاباتی»^۲ است. «در اکثر کشورها دستگاه‌های مسئول اجرای انتخابات در زمان معقولی قبل از آغاز روز رأی، دست به تهیه فهرست‌های انتخاباتی برای هر حوزه می‌زنند. هرچه درجه دقت و بی‌طرفی متصدیان تنظیم این فهرست‌ها بیشتر باشد، میزان صحت انتخابات بیشتر است. همان‌گونه که می‌دانیم در هر انتخابات شمار رأی‌دهندگان در نوسان است و آنانی که واجد شرایط رأی‌دهنده می‌شوند، مثلاً آنهایی که به سن قانونی می‌رسند، به تدریج بر شمار رأی‌دهندگان افزوده می‌شوند. لذا اقدام برای تنقیح یا تنظیم این‌گونه فهرست‌های انتخاباتی، برای هرگونه رأی‌گیری از لوازم اجتناب‌ناپذیر می‌باشد»^۳.

این راهکار با اینکه در کشور ما اعمال نشده و قطع نظر از اینکه میزان تقلب را کاهش می‌دهد، در عین حال ایراداتی نیز متوجه آن است. اولاً این فهرست‌ها عمدتاً و رأساً از طرف مسئولین اجرای انتخابات و بدون اطلاع شهروندان تهیه می‌شود و لذا صحت آن بر میزان وثاقت و بی‌طرفی این مسئولین بستگی دارد (البته راه شکایت و اعتراض افرادی که مدعی هستند نام آنها در لیست نبوده همواره باز است). ثانیاً راه اشتباه و خطای انسانی و همچنین تقلب همیشه هموار می‌باشد.

۱. ابوالفضل قاضی شریعت‌پناهی، بایسته‌های حقوق اساسی، تهران، نشر دادگستر، چاپ هفتم، ۱۳۸۰، ص ۲۲۶.

2. Listes Electorales

3. Ibid.

از موارد اشتباه و تقلب می‌توان به موضوع «عدم به‌روزرسانی» این فهرست‌ها اشاره کرد. احتمال دارد در اثر اشتباه یا تخلف مأمورین، اسامی افرادی که فوت شده‌اند از این فهرست زدوده نشده و یا اسامی افرادی که جدیداً مطابق قانون به سن رأی دادن رسیده‌اند در این فهرست درج نشده باشد. امکان دارد شهروندی به نام و هویت فردی دیگر در انتخابات شرکت کند و یا حتی علاوه بر اعمال حق رأی خود، مجدداً از طرف شهروند فوت شده دیگر در رأی‌گیری مشارکت داشته باشد. بنابراین راه برای تخلف و اشتباه در این فهرست‌ها همچنان باقی است.

اما در دهه‌های اخیر، از آنجا که برای عملیات ثبت احوال مردم از خدمات الکترونیکی استفاده می‌شود، لذا بسیاری از کشورها توانسته‌اند با استفاده از داده‌ها و اطلاعات موجود در ثبت احوال، تهیه فهرست‌های انتخاباتی را مکانیزه و الکترونیکی کنند. مزیت شیوه الکترونیکی تعیین و تشخیص هیئت رأی‌دهنده نسبت به شیوه سنتی، در واقع ثبت‌نام از رأی‌دهندگان قبل از برگزاری انتخابات است. براین اساس برگزارکنندگان انتخابات مهلت زمانی مشخصی را اعلام می‌کنند که طی آن کلیه واجدان رأی دادن به مراکز مربوط مراجعه کرده و پس از تطبیق مدارک شناسایی و مشخصات آنان با اطلاعات آماری موجود از کلیه نفوس کشور و کسب اطمینان نسبت به عدم مراجعه تکراری فرد مذکور، از وی به‌عنوان متقاضی دادن رأی ثبت‌نام به عمل می‌آید و علاوه بر اینکه نام هر شهروند در فهرست موجود در کامپیوتر (پایگاه داده‌ها) افزوده می‌شود، بلکه مسئولین انتخابات اقدام به صدور کارت شناسایی مخصوص هوشمند به هر رأی‌دهنده می‌کنند.

به این ترتیب پس از پایان مهلت ثبت‌نام، تنها کسانی حق رأی دادن در روز انتخابات را خواهند داشت که ثبت‌نام کرده باشند، لذا سقف تعداد افراد شرکت‌کننده در انتخابات از قبل مشخص خواهد شد و این امکان به‌وجود خواهد آمد تا شعبه مجاز برای رأی دادن هر ثبت‌نام‌کننده را برحسب محل سکونت وی مشخص کرده و به وی اعلام کنند. به این ترتیب در روز انتخابات اولاً تعداد و هویت کسانی که مجاز به شرکت در انتخابات هستند دقیقاً روشن است، ثانیاً هر رأی‌دهنده صرفاً مجاز به دادن رأی در شعبه‌ای خاص خواهد بود، ثالثاً کارت هوشمند هر شهروند حاوی اطلاعاتی است که مختص آن فرد می‌باشد و سایر افراد نمی‌توانند از این کارت استفاده کنند. در این کارت یا رمز عبور تعبیه شده که هیچ‌کس جز صاحب کارت از آن خبردار نیست و یا یکی از ویژگی‌های رفتاری (مثل نحوه ضربه زدن به صفحه کلید کامپیوتر یا نحوه صحبت کردن) یا فیزیولوژیکی (نظیر مدل عنبیه چشم و مدل صورت) در آن ذخیره شده و به محض استفاده از این کارت، دستگاه اقدام به مقایسه اطلاعات ذخیره شده در کارت با اطلاعات فرد استفاده‌کننده خواهد کرد. تنها در صورت تأیید پایگاه داده‌ها و انطباق اطلاعات موجود در کارت با وضعیت فرد مذکور، این فرد مجاز به

اعمال رأی خواهد بود.

ملاحظه می‌شود که با اعمال این شیوه ثبت‌نام از رأی‌دهندگان، امکان چندبار رأی دادن، استفاده از مدارک شناسایی جعلی و افزودن آرای جعلی و تقلبی به صندوق‌های رأی تا حدود بسیاری منتفی می‌شود و نظم و سلامت انتخابات در اخذ رأی در حد قابل قبولی فراهم می‌شود.

این شیوه معمول در اکثر کشورهای جهان، یکی از حلقه‌های مفقوده برگزاری انتخابات مدرن در کشور ما در سال‌های پس از پیروزی انقلاب است و انتظار آن است چنانچه وزارت کشور تصمیمی جدی مبنی بر برگزاری مکانیزه و الکترونیکی انتخابات دارد، در گام اول نسبت به اعمال آن برنامه‌ریزی و اقدام کند. مع‌الاسف مسئولان وزارت کشور در توضیح ابعاد مختلف انتخابات مکانیزه مورد نظر خود، تاکنون هیچ‌گونه اشاره‌ای به این موضوع نکرده‌اند.

با توجه به اعلام این نکته که «قرار است از این پس به‌جای شناسنامه از کد ملی استفاده شود» بر نگرانی‌ها نسبت به اعمال ناقص شیوه‌های مدرن برگزاری انتخابات افزوده خواهد شد، چراکه بدون مشخص بودن سقف تعداد رأی‌دهندگان و عدم مشخص بودن شعبه‌ای که هر رأی‌دهنده می‌تواند در آنجا رأی دهد، معلوم نیست که به چه طریقی می‌توان از آرای تکراری جلوگیری کرد و چگونه می‌توان امکان سوءاستفاده از کد ملی کسانی را که در انتخابات شرکت نمی‌کنند را گرفت.

بخش سوم - کاربرد فناوری اطلاعات در بهبود سلامت اعتبارسنجی رأی‌دهندگان

بعد از مرحله ثبت‌نام رأی‌دهندگان و تعیین هیئت رأی‌دهندگان، که مدتی قبل از شروع رأی‌گیری انجام می‌گیرد، مرحله اعتبارسنجی شروع می‌شود. منظور از اعتبارسنجی در واقع همان تعیین هویت و تأیید آن است. به عبارت ساده‌تر، تشخیص شایستگی و صلاحیت فرد برای رأی دادن را اصطلاحاً اعتبارسنجی عنوان می‌کنند. تعریف اعتبارسنجی در رأی‌گیری سنتی و الکترونیکی متفاوت است. در انتخابات سنتی کشور به جهت اینکه قبل از آغاز رأی‌گیری هیچ‌گونه فهرستی از رأی‌دهندگان تهیه نمی‌شود، لذا سؤال اصلی این است که آیا فرد حاضر در پای صندوق رأی با توجه به کارت شناسایی که ارائه داده است، حق رأی‌دهی دارد یا خیر؟ درحالی که در انتخابات الکترونیکی به لحاظ اینکه هر شهروند قبل از شروع انتخابات با مراجعه به دفاتر انتخاباتی صدور کارت هوشمند را تقاضا کرده و نام وی در فهرست کامل رأی‌دهندگان در پایگاه داده‌های مرکزی

ثبت شده است،^۱ لذا سؤال اصلی برای سیستم الکترونیک این است که آیا فرد حاضر در غرفه رأی‌گیری همان فردی است که در فهرست پایگاه داده‌ها ثبت‌نام شده است؟ به عبارت دیگر آیا نام متقاضی در فهرست رأی‌دهندگان موجود است یا خیر؟

در انتخابات سنتی با مراجعه فرد به محل رأی‌گیری فرآیند اعتبارسنجی به شکل زیر صورت می‌گیرد: شناسنامه رأی‌دهنده توسط متصدیان شعبه بازدید می‌شود تا مهر انتخابات آن روز را در شعبه دیگر نداشته باشد. بعد مرحله ثبت‌نام است که مشخصات رأی‌دهنده براساس شناسنامه بر روی برگ تعرفه منعکس می‌شود. سپس متصدی شعبه، برگ رأی را پس از ممهور کردن به رأی‌دهنده تحویل می‌دهد تا عملیات انتخاباتی را بر روی آن انجام داده و به صندوق بیاورد. رأی‌دهندگان باید با در دست داشتن اصل شناسنامه در محل رأی‌گیری حضور داشته باشند. رأی دادن بدون شناسنامه و یا رأی با شناسنامه دیگری طبق قانون جرم تلقی می‌شود و اعضای شعب و ناظرین باید توجه داشته باشند که هیچ‌کس مرتکب این جرائم نشود. در واقع نظارت ناظرین باید جنبه پیشگیرانه داشته باشد.

از آنچه گفته شد، تفاوت فرآیندها در انتخابات سنتی و الکترونیکی روشن می‌شود. در حالی که در انتخابات سنتی کشور، رأی‌گیری از مرحله اعتبارسنجی شروع می‌شود، انتخابات الکترونیکی قبل از آغاز رأی‌گیری مرحله ثبت‌نام رأی‌دهندگان را نیز پیشنهاد می‌کند. معمولاً این نظریه در بین برخی مسئولین وجود دارد که در عملی نمودن فرآیند انتخابات الکترونیکی، پروسه این انتخابات را از مرحله اعتبارسنجی تعریف می‌کنند. به نظر آنها انتخابات الکترونیکی با مراجعه رأی‌دهنده به پای صندوق رأی و ارائه کارت شناسایی شروع می‌شود. سپس با استفاده از کد ملی و استعلام از سیستم الکترونیکی سازمان ثبت احوال سایر مشخصات رأی‌دهنده مشخص می‌شود.

این نوع تعریف از انتخابات الکترونیکی نوعی «انتخابات ناقص» و یا «انتخابات ترکیبی سنتی – الکترونیکی» را پیش می‌کشد که مشکلات و مسائل خاص خود را خواهد داشت. وجود فهرست رأی‌دهندگان در پایگاه داده‌ها این مزیت را دارد که سیستم فقط به کسی اجازه رأی خواهد داد که او را قبلاً می‌شناسد. به عبارت دیگر هر فرد زمانی می‌تواند از سیستم الکترونیکی برای رأی دادن استفاده کند که مشخصات این فرد قبلاً برای سیستم و نرم‌افزارهای مربوطه تعریف شده باشد. این امر امکان تقلب را به نحو چشمگیری کاهش می‌دهد. عدم امکان استفاده از کارت شناسایی افراد فوت شده، عدم امکان جابجایی رأی‌دهندگان، عدم امکان رأی‌دهی مکرر از جمله مزیت‌های شیوه الکترونیکی در تعریف پروسه ثبت‌نام رأی‌دهندگان است.

۱. البته مسئله تهیه فهرست رأی‌دهندگان که در این گزارش مطرح شده خود دارای مزایا و معایبی در کشور است که فعلاً از موضوع این گزارش خارج است و تنها به دلیل تجربه برخی کشورها در این امر بدان اشاره شده است.

در حالی که انتخابات ناقص یا انتخابات ترکیبی سنتی - الکترونیکی هیچ‌گونه تغییری در کاهش امکان تقلب ایجاد نمی‌کند، بلکه علاوه بر اینکه فرآیند انتخابات را پیچیده و بگرنج می‌سازد، امکان تقلب را نیز افزایش می‌دهد. در واقع همان احتمالات تقلب که در انتخابات سنتی وجود دارد، نظیر استفاده از کارت شناسایی دیگران، جابجایی رأی‌دهندگان و رأی‌دهی مکرر در این شیوه ناقص نیز امکان تحقق دارند. زمانی که فهرست کاملی از رأی‌دهندگان در اختیار نباشد و ملاک صلاحیت هر شخص برای رأی دادن ارائه کارت شناسایی باشد، در این صورت چه تفاوتی دارد که ما از سیستم الکترونیکی استفاده کنیم یا از شیوه سنتی. چراکه هیچ‌گونه تأثیری در منع تقلب و بهبود وضعیت سلامت انتخابات ندارد. این شیوه فقط می‌تواند اندکی انجام فرآیند انتخابات را سرعت بخشد و الا تفاوتی با رأی‌گیری سنتی نخواهد داشت.

در هر حال باید یادآوری کرد که کل فرآیند انتخابات یک بافت منسجم و پیکره وابسته به هم است که همه مراحل چهارگانه آن با همدیگر کاملاً در ارتباطند. اگر جوانب امنیت و سلامت انتخابات را در هر مرحله از این مراحل رعایت کنیم، مزایا و محاسن آن در مرحله بعدی آشکار خواهد شد. به همان اندازه اگر جانب احتیاط و راهکارهای امنیتی را کنار بگذاریم، باز در مرحله بعدی نتایج سوء آن را ملاحظه خواهیم کرد. مثلاً اگر در مرحله ثبت‌نام از رأی‌دهندگان طوری عمل کنیم که امکان تقلب و نفوذ در آرای مردم کاهش یابد، در مرحله اعتبارسنجی به مراتب میزان تقلب نیز کاهش می‌یابد. اگر در مرحله اعتبارسنجی با استفاده از راهکارهای ایجاد شده در مرحله ثبت‌نام (نظیر کارت هوشمند و سایر راهکارها) از تقلب محتمل ممانعت به عمل بیاید، در مرحله اخذ رأی تبعاً میزان تقلب کاسته خواسته خواهد شد. چراکه به غیر از افراد ثبت‌نام شده، افراد دیگر حق رأی دادن ندارند. به همان سان، وقتی تقلب در مرحله اخذ رأی کاهش یابد، سلامت انتخابات در مرحله شمارش آرا و اعلام نتایج نیز بیش از پیش تضمین خواهد شد.

بنابراین اگر دولت قصد اعمال انتخابات الکترونیکی را در انتخابات کشور دارند، باید توجه نمایند که تعریف انتخابات الکترونیکی باید با توجه به مراحل چهارگانه فوق صورت گیرد و اگر در بین این فرآیند، احیاناً یکی از مراحل از قلم بیافتد، نتایج سوء مربوط به امکان تقلب در انتخابات و تهدید سلامت آن متوجه انتخابات کشور خواهد بود.

بخش چهارم - جایگاه فناوری اطلاعات در تضمین سلامت مرحله اخذ رأی

از ابتدای تحقق حکومت‌های مردم‌سالار، روش‌های گوناگونی برای اخذ رأی به کار گرفته شده است. بهترین روش آن است که بتوان از ساده‌ترین راه به عدالت انتخاباتی راه یافت و آن وقتی است که

بین کرسی‌های نمایندگی و آرای اعلام شده تناسب برقرار باشد. با وجود گذشت سه دهه از انقلاب اسلامی، راهکارهای مربوط به اخذ رأی هیچ‌گونه تحولی نپذیرفته و هنوز به شکل سنتی مدیریت می‌شود. درحالی که عمده‌تأ هدف اصلی و دغدغه کلی قوانین این است که فرآیند اخذ رأی به شکل سالم و صحیح برگزار شود، با این حال میزان اعتماد به ابزارهای سنتی و روش‌هایی که قوانین انتخاباتی برای جلوگیری از تقلب و تضمین سلامت انتخابات در مرحله اخذ رأی پیش‌بینی کرده‌اند، در مقایسه با روش‌هایی مورد نظر در انتخابات الکترونیکی پراشکال می‌نماید.

قوانین انتخاباتی کشور مقرراتی را برای اخذ رأی و تکالیف رأی‌دهندگان و مأمورین انتخاباتی مقرر کرده‌اند. «قبل از شروع رأی‌گیری باید در حضور نماینده یا نمایندگان هیئت نظارت، صندوق‌های خالی، بسته و ممهور به مهر شعبه ثبت‌نام و اخذ رأی گردد و در صورت جلسه که قبل از شروع رأی‌گیری توسط اعضای صندوق در محل اخذ رأی تنظیم می‌شود، نماینده یا نمایندگان هیئت نظارت شعبه مربوط، تعداد صندوق‌ها و خالی بودن آنها را گواهی کنند و در صورتی که در جریان رأی‌گیری نیاز باشد که صندوقی را اضافه کند باید به همین ترتیب عمل کرده و صورت جلسه گردد. از این طریق هیئت‌های نظارت باید هم در آغاز رأی‌گیری و هم در صورتی که صندوق جدیدی اضافه می‌شود از خالی و ممهور بودن صندوق اطمینان داشته باشند»^۱.

تنها راهکار برای جلوگیری از تقلب در این قوانین این است که ناظرین شعب ثبت‌نام و اخذ رأی حق مداخله یا اعمال نظر در انتخابات را نداشته باشند و مکلفند به محض مشاهده هرگونه تخلف از قوانین و مقررات انتخاباتی مراتب را به نماینده فرماندار مستقر در محل شعبه ثبت‌نام و اخذ رأی یا رئیس شعبه تذکر دهند و عنداللزوم به اطلاع هیئت‌های نظارت برسانند که در این صورت هیئت‌های اجرایی و مسئولین وزارت کشور در حوزه انتخابیه مکلفند مدارک مورد تقاضای ناظرین منتخب شورای نگهبان را که جهت تنظیم گزارش لازم دارند در اختیار آنها قرار دهند.

به هنگام اخذ رأی نماینده فرماندار یا بخشدار و اعضای شعب ثبت‌نام و اخذ رأی باید ترتیبی اتخاذ کنند که رأی‌نویسی مخفی و به صورت کاملاً آزاد و بدون اعمال نفوذ شخص دیگری صورت گیرد و هیچ‌یک از اعضای شعب و نماینده فرماندار یا بخشدار و مأمورین نیروی انتظامی و نماینده هیئت نظارت بر حوزه انتخابیه و اصولاً کلیه افرادی که به نحوی از انحاء در شعب وظیفه‌ای برعهده دارند حق نوشتن برگ رأی برای اشخاصی که قادر به نوشتن نیستند، را ندارند، بلکه باید از وجود افراد خارج از شعب که مورد اعتماد وی هستند، استفاده نمایند و اعضای شعبه نیز کنترل نمایند تا عمل خلاف قانون انجام نگیرد.

۱. پژوهشکده علوم انسانی و جهاد دانشگاهی، اخبار انتخابات، فصلنامه پژوهش، انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و جهاد دانشگاهی، پیش‌شماره دوم، ۱۳۷۷، ص ۷۰.

همچنین نماینده نظارت بر حوزه انتخابیه در صورت مشاهده تخلف یا اعمال نفوذ موظف است مراتب را به اعضای شعبه و نماینده فرماندار یا بخشدار تذکر دهد و آنان ضمن بررسی موضوع باید فرد یا افراد خاطی را توسط مأمورین انتظامی حاضر در شعبه جلب و مراتب را صورتجلسه نمایند و خاطی را تحویل مقامات قضایی دهند.^۱ هیئت‌های نظارت بر حوزه انتخابیه در صورت وجود آرای مخدوش و یا غیرقانونی ابطال آنها را مورد تأیید قرار می‌دهند.^۲

پس از پایان انتخابات صورتجلسه نتیجه انتخابات با امضای هیئت اجرایی شهرستان و هیئت نظارت بر انتخابات شهرستان در چهار نسخه تهیه می‌شود که یک نسخه نزد هیئت اجرایی شهرستان می‌ماند و بقیه برای هیئت نظارت بر انتخابات مزبور و وزارت کشور و هیئت مرکزی نظارت بر انتخابات ارسال می‌شود.

امروزه با توجه به وسایل جدید و سهولت ارتباطات تلفنی و تلگرافی و ایجاد راه‌های مختلف در دورافتاده‌ترین نقاط کشور می‌توان به خلاف گذشته رأی‌گیری را در یک روز معین و در ساعات محدودی انجام داد. این تحول خود موجب شده است که با امکانات بیشتری بتوان با انواع تقلبات و از جمله جابجایی جمعیت رأی‌دهنده از حوزه‌ای به حوزه دیگر مقابله کرد.

برای مثال در روش رأی‌گیری کامپیوتری، به جای استفاده از برگه‌های رأی و صندوق اخذ رأی، از کامپیوترها استفاده می‌شود، به این ترتیب که در محل اخذ رأی، کامپیوترهایی برای رأی‌گیری قرار می‌گیرد و شخص رأی‌دهنده توسط مانیتورهای حساس دستی و یا صفحه کلید و یا مدادهای الکترونیکی، نامزد مورد نظر را انتخاب کرده و رأی خود را اخذ می‌کنند، در این روش امکان معرفی نامزدها در کنار عکس هرکدام نیز وجود دارد، درحال حاضر مدل‌های جدید از این دستگاه‌ها، همانند دستگاه‌های خودپرداز (ATM) نیز تولید شده‌اند. در روش رأی‌گیری کامپیوتری، همچنین تشخیص هویت افراد رأی‌دهنده با استفاده از مدارک شناسایی صورت نمی‌گیرد. در هر حال، در این روش هم مردم مجبور به حضور در مکان‌های رأی‌گیری هستند و به جای اینکه رأی خود را روی کاغذ بنویسند و به صندوق بیاندازند، از کامپیوتر استفاده می‌کنند.

ایستگاه‌های رأی‌گیری در این روش می‌توانند به شبکه‌های امن اکسترانت وصل شده و آخرین آمار را در هر لحظه به سرورهای مرکزی بفرستند. از مزایای این روش، اطلاع نامزدها از وضعیت خود در هر لحظه و به‌دست آمدن نتایج انتخابات در سریع‌ترین زمان ممکن (گاهی درست در پایان زمان رأی‌گیری) است.

در این روش انجام کلیه امور طبق برنامه زمانبندی و ثبت اقدامات انجام شده در هر روز در

۱. بندهای «۲» و «۳» ماده (۶۶) آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۴.

۲. مواد (۱۸) و (۱۹) قانون انتخابات مجلس.

جدول پیشرفت زمانی و ثبت اطلاعات شامل معتمدین، هیئت اجرایی، داوطلبین، احکام و کارت افراد، شعب، آرا و صندوق‌ها به صورت کامپیوتری است و کلیه کارهای دستی حذف می‌شود.

با ورود شهروند به شعبه رأی‌گیری (البته در روش اینترنتی هر شهروند می‌تواند در هر مکانی که امکان دسترسی به اینترنت را دارد بدون حضور در شعبه رأی‌گیری اقدام به اعمال رأی خود نماید) اولین مرحله کار با کنترل مدارک وی و اطمینان از صحت آنها و جستجوی نام وی در فهرست رأی‌دهندگان توسط عوامل انتخاباتی آغاز می‌شود و به جای نوشتن مشخصات رأی‌دهندگان، با استفاده از کارت هوشمند که قبلاً در مرحله ثبت نام تکمیل و تسلیم رأی‌دهنده شده است به وسیله دستگاه در دسترس مأمورین انتخاباتی قرار می‌گیرد. زمان لازم برای اخذ رأی از هر شهروند حداکثر با دستگاه ۳ ثانیه و دستی ۱۵ ثانیه می‌باشد. با توجه به ثبت مشخصات رأی‌دهندگان در کامپیوتر تجزیه و تحلیل انتخابات از زوایایی شامل بازه سنی رأی‌دهندگان، جنسیت رأی‌دهندگان، محل تولد رأی‌دهندگان، ترافیک زمان مراجعه به صندوق و تکراری بودن رأی‌دهندگان بعد از انتخابات قابل بررسی است. درخصوص کنترل رأی مجدد رأی‌دهندگان باید اضافه کرد مرحله اول مستندسازی حضور صاحب رأی در پای صندوق است که در این مرحله مانند سابق با اخذ اثر انگشت رأی‌دهنده انجام می‌شود و اثر انگشت به دو صورت رایانه‌ای و دستی اخذ می‌شود و مزیت اخذ اثر انگشت به طریق رایانه‌ای تشکیل بانک اطلاعاتی از اثر انگشت افراد است.

درخصوص مرحله دوم کنترل رأی مجدد افراد در این مرحله سه حالت متصور است، اول اینکه تمامی شعب در سراسر کشور به صورت آنلاین به سرور مرکزی انتخابات متصل می‌باشند که در این صورت پس از ورود کد ملی چنانچه فرد در هر کجای کشور رأی داده باشد کامپیوتر او را شناسایی کرده و اجازه رأی مجدد را به او نمی‌دهد، دوم اینکه تمامی شعب در یک شهر به صورت آنلاین به سرور مرکزی انتخابات متصل می‌باشند که در این صورت پس از ورود کد ملی چنانچه فرد قبلاً در آن شهر رأی داده باشد، کامپیوتر او را شناسایی کرده و اجازه رأی مجدد را به وی نمی‌دهد، در این دو حالت امکان حذف فعالیت «مهور کردن شناسنامه» وجود دارد.

در حالت سوم اگر شعبه‌ها به صورت آنلاین به سرور مرکزی انتخابات متصل نباشند، جلوگیری از دادن رأی مجدد با کامپیوتر فقط در شعبه میسر خواهد بود و در این حالت برای جلوگیری از دادن رأی مجدد در سایر شعبه‌ها باید مانند سیستم دستی شناسنامه‌ها را مهر خورده، هنگام ثبت نام شناسنامه رأی‌دهنده باید از این جهت کنترل شود.

میزان کاهش تقلب در شیوه الکترونیکی کاملاً مشهود است. مشخص است که با اعمال رأی توسط رأی‌دهنده کد ملی نامبرده در پایگاه داده‌ها ثبت می‌شود و رأی اعمال شده توسط وی به

آرای اخذ شده اضافه شده و دیگر امکان رأی مجدد توسط این فرد و با همان کد ملی امکانپذیر نخواهد بود. نظر بر اینکه کلیه حوزه‌های سراسر کشور از طریق سرور مرکزی به کارتابل انتخابات دسترسی دارند، لذا امکان جابجایی افراد از حوزه‌ای به حوزه دیگر نیز متصور نیست. چراکه قبل از رأی‌گیری فهرست کلیه رأی‌دهندگان همراه با حوزه‌ای که برای رأی دادن وی تعیین شده، مشخص گردیده و امکان رأی در حوزه‌ای دیگر وجود ندارد.

اگر در انتخابات از کارت هوشمند استفاده شده باشد، امکان استفاده از کارت فرد دیگر وجود نخواهد داشت. چراکه سیستم فقط به صاحب رأی اختیار اعمال رأی می‌دهد و این سیستم با توجه به اطلاعات و داده‌هایی که در کارت ذخیره شده است می‌تواند صاحب کارت را تشخیص داده و به فرد غیر امکان استفاده ندهد.

از همه مهمتر این روش با توجه به اینکه کار حفاظت از سلامت انتخابات را از دست ناظران و مجریان خارج کرده و برعهده سیستم الکترونیکی قرار می‌دهد، کلیه تخلفات و تقلباتی را که از ناحیه مأمورین انتخاباتی در انتخابات سنتی محتمل است از بین می‌برد. بدین صورت تخلفاتی نظیر جعل آرا، سوءاستفاده از حق رأی افرادی که بی‌سوادند، مخدوش کردن آرا و تهدید و ارباب‌سالبه به انتفای موضوع می‌باشند. چراکه این موضوعات زمانی محقق می‌شوند که نظارت و کنترل صندوق‌های رأی‌گیری در اختیار نیروی انسانی باشد. با جایگزین شده ابزارهای الکترونیکی با نیروی انسانی هم میزان اشتباه و خطا کاهش می‌یابد و هم سلامت فرآیند رأی‌گیری به نحو چشمگیری افزایش یافته و بر مردمی بودن نتیجه انتخابات افزوده می‌شود.

بخش پنجم - نقش فناوری اطلاعات در بهبود سلامت شمارش آرا و اعلام نتایج

«مکمل اصل صحت و درستی انتخابات، شمارش آراست که هم ضامن ملحوظ کردن اراده ابراز شده انتخاب‌کنندگان است و هم ضامن اینکه نتیجه اعلام شده مطابق با کل آرای است که در صندوق ریخته شده است.»^۱

شاید آشکارترین نماد و جلوه از برگزاری انتخابات مکانیزه که در بدو امر مورد توجه قرار می‌گیرد، شمارش مکانیزه آرای مأخوذه است. شیوه‌ای که اینک در اکثر کشورهای برخوردار از انتخابات اعمال می‌شود، طراحی برگه‌های رأیی است که قابلیت خوانده شدن توسط ماشین را داشته باشد و به‌علاوه ضمن فراهم آوردن ماشین‌های رأی‌خوان، با ایجاد شبکه‌ای کارآمد، امکان جمع همزمان آرای شمارش شده و اطلاع‌رسانی به‌هنگام از نتایج در مراحل مختلف شمارش آرا

۱. حجت‌اله ایوبی، اکثریت چگونه حکومت می‌کند، انتشارات سروش، تهران، ۱۳۷۹، ص ۴۰.

را برای همگان به وجود می‌آورند.

این درحالی است که در این کشورها نرم‌افزارها و طرح‌های مربوطه از قبل مورد بازبینی و تأیید کارشناسان مستقل و جناح‌های رقیب در انتخابات قرار می‌گیرد و در جریان برگزاری انتخابات نیز امکان نظارت مستمر و مؤثر بر مراحل مختلف کار برای آنان وجود دارد.

«طبیعی است که قرائت انسانی و شمارش دستی آرا کار را مشکل می‌کند و در برخی ممالک به‌ویژه دنیای سوم، اعلام نتیجه برحسب مدت ممکن است چندین روز به‌طول انجامد، اما در بهره‌گیری از رایانه‌های الکترونیکی و سایر وسایل خودکار شمارش، تحول عمیقی در قرائت آرا، اعلام نتیجه و به‌ویژه در صحت و درستی انتخابات به‌وجود آورده است»^۱.

در کشور ما به غیر از ششمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۷۲، براساس نظر نهادهای نظارتی تاکنون آرای هر انتخابات یا به روش سنتی دستی شمارش شده است یا در نهایت پس از جمع آرای صندوق‌های مختلف در چند محل مشخص، نسبت به شمارش دستی و ثبت ماشینی آرا اقدام شده است که هر دوی این روش‌ها حاوی مشکلات، ابهامات و ناکارآمدی‌های خاص خود است.

چنین به ذهن می‌رسد که در کشور ما نیز نظر به اشکالات متعدد سیستم انتخاباتی، مشکلات زیادی در این مرحله وجود دارد، به نوعی که یا در مواردی آرای مناطقی ابطال می‌شود یا اینکه نتایج با تأخیر به اطلاع عموم می‌رسد که این خود باعث نارضایتی می‌گردد. «متأسفانه نهاد برگزارکننده انتخابات در کشور ما با پیشرفت‌هایی که این حوزه از سر گذرانده است، هماهنگ نبوده است، البته مدیریت کارآمد لزوماً با ماشینی کردن انتخابات حاصل نمی‌شود. چه بسا با دخالت ماشین و رایانه در انتخابات نتیجه مطلوب حاصل نشود»^۲، اما تحولات جامعه بشری را نمی‌توان نادیده گرفت. مسئله اصلی در کاربرد صحیح فناوری‌های ناشی از تحولات جامعه بشری است.

اگر از بعد سلامت و صحت انتخابات به مرحله شمارش آرا دقیق شویم، درک این واقعیت مسلم است که شیوه سنتی شمارش آرا و اعلام نتایج هیچ‌گونه تضمینی در جهت صیانت از آرای مردم به‌دست نمی‌دهد. معمولاً در این شیوه رأی‌گیری پس از اخذ آرا، صندوق‌های رأی در هر حوزه انتخابیه جهت شمارش به محلی انتقال داده می‌شود، (معمولاً در هر شهرستان به ساختمان فرمانداری انتقال داده می‌شود). پس از قرائت آرا توسط مسئولین نتیجه انتخابات به اطلاع مردم رسیده و مقام ناظر نیز در صورت صحیح تشخیص دادن انتخابات آن را تأیید کرده و سندی که مبین انتخاب شدن کاندیداهاست، به آنها تحویل داده شود.

۱. ابوالفضل قاضی شریعت‌پناهی، پیشین، ص ۳۲۹.

۲. پدram سعید، مدیریت انتخابات، دفتر مطالعات سیاسی وزارت کشور، تهران، ۱۳۷۶، ص ۱۲.

در هر حال «با انجام شمارش آرا و تعیین برنده یا برندگان حوزه از سوی مسئولان اجرایی صورتجلسه لازم تهیه می‌شود و نتیجه انتخابات اعلام شده و متعاقب آن به برنده کارتی که «اعتبارنامه» نامیده می‌شود صادر و به وی تحویل می‌گردد تا نماینده بتواند آن را به‌عنوان سند رسمی انتخاب شدن به مقامات مسئول مرکز ارائه نماید».^۱

شورای نگهبان حداکثر ظرف مدت یک هفته پس از دریافت صورتجلسه نهایی نتیجه انتخابات از هیئت مرکزی نظارت بر انتخابات نظر قطعی خود را نسبت به انتخابات انجام شده به‌وسیله هیئت مرکزی نظارت به وزارت کشور اعلام خواهد داشت. وزارت کشور از طریق رسانه‌های گروهی نتیجه نهایی را به اطلاع مردم خواهد رساند.

به این ترتیب، قطع نظر از اینکه آیا شمارش آرا همراه با نظارت نمایندگان مردمی صورت می‌پذیرد یا خیر؟ امکان تغییر آرا و حتی امکان جابجایی صندوق رأی و معرفی صندوقی دیگر به جای این صندوق توسط حمل‌کنندگان دور از ذهن نمی‌تواند باشد. همچنین عدم دقت در شمارش آرا عمدی یا سهوی و مخدوش نمودن تعرفه‌ها به نفع یا ضرر نامزدی خاص، جعل رأی به نفع نامزدی خاص، عدم اعلام صحیح نتایج انتخاباتی و حمله افراد سودجو به صندوق‌های رأی از جمله مشکلاتی است که سلامت انتخابات را در شیوه سنتی تهدید می‌کند.

در مقایسه با شیوه سنتی شمارش آرا، به‌کارگیری انتخابات الکترونیکی، تجزیه و تحلیل و پردازش فرآیند رأی‌گیری را بهبود می‌بخشد. به این معنی که بلافاصله پس از خاتمه انتخابات، نتایج حاصله در حوزه‌ها موجود بوده و نیازی به بسیج اشخاص و استفاده از افراد داوطلب جهت شمارش آرا وجود ندارد.

همچنین از دیگر مزایای شمارش الکترونیکی آرا، تعیین تکلیف آرای سفید است. رأی سفید رأیی است که در آن رأی‌دهنده هیچ‌یک از کاندیداها را انتخاب نکرده است. در سیستم‌های سنتی رأی سفید به‌عنوان رأی باطل تلقی شده و از سایر انواع آرای باطل قابل تفکیک نمی‌باشد. درحالی که در رأی‌گیری الکترونیکی این نوع آرا قابل شمارش بوده که می‌تواند از جنبه سیاسی بسیار حائز اهمیت باشد، البته نحوه برخورد با آرای سفید در انتخابات الکترونیکی به قوانین کشورها بستگی دارد.

در شمارش الکترونیکی ورقه‌های رأی با طراحی خاص به‌وسیله رأی‌دهندگان طوری علامتگذاری می‌شوند (به‌جای انداختن رأی در انتخابات کاغذی) که یک ماشین شمارش نوری نظیر کامپیوتر می‌تواند آنها را بخواند. علیرغم اینکه شمارش این سیستم سریع‌تر و دقت آن بیشتر است، همچنین این مزیت سیستم الکترونیکی همچنان محفوظ است که اگر مشکلی بروز کند، یا ادعای

۱. ابوالفضل قاضی‌شریعت‌پناهی، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، مهرماه ۱۳۷۱، ص ۷۱۷.

اشتباه در شمارش وجود داشته باشد امکان بازشمارش آرا مکرراً وجود دارد (درحالی که در سیستم سنتی امکان شمارش مجدد دستی آرا هزینه‌های زیادی را متوجه دولت می‌کند). به هر حال رأی کاغذی می‌تواند بعضی از شمارشگران را در نتیجه خطاها و اشتباهات، دچار اشتباه کند، برخلاف رأی الکترونیکی که مرتباً و خود به‌خود و در هر لحظه مورد شمارش و ممیزی قرار می‌گیرند. لذا نتایج نادرست و تقلب در شمارش سنتی می‌توانند از دید ناظر مخفی بمانند. بنابراین شمارش دستی به دلیل تقلب و خطا مثل دیگر مراحل رأی‌گیری سنتی آسیب‌پذیر است.^۱

از جمله اشکالاتی که در استفاده از سیستم‌های سنتی با آن روبرو هستیم، بلا تکلیفی در مورد نحوه برخورد با تعرفه‌های کاغذی پاره، تاشده و یا علامتگذاری شده می‌باشد. از طرف دیگر در این سیستم‌ها امکان نابودی آرای بعضی از صندوق‌ها و یا پر کردن صندوق با آرای تقلبی توسط افراد متقلب وجود دارد. با به‌کارگیری رأی‌گیری الکترونیکی این معضلات وجود نخواهد داشت و یا کاهش می‌یابد.

در شیوه الکترونیکی بلافاصله رأی اعمال شده توسط رأی‌دهنده در پایگاه داده‌های محل به‌هنگام‌رسانی شده و برشمار آرای اخذ شده افزود می‌شود. تبدیل وضعیت رأی‌دهنده از صفر به یک برای سیستم‌عامل این مفهوم را می‌رساند که فرد رأی‌دهنده دارای حق رأی بوده و با مراجعه به غرفه رأی‌گیری و اعمال حق رأی، وضعیت وی به یک تبدیل شده است. هنگامی که وضعیت یک رأی‌دهنده برای سیستم‌عامل برابر با یک باشد، این فرد در هیچ جای کشور دیگر نمی‌تواند مجدداً رأی بدهد. علاوه بر این وضعیت یک بیانگر وجود یک رأی معتبر است که لزوماً باید در شمارش آرا مد نظر قرار گرفته و شمرده شود. از این طریق امکان تقلب هم در مرحله اخذ رأی و هم مرحله شمارش آرا کاهش می‌یابد.

بعد از رأی، رأی‌دهی مورد نظر با کلید عمومی رمزنگاری و مخفی شده و این رأی رمزنگاری شده از طریق شبکه به سرور مرکزی ارسال می‌شود. به این ترتیب کلیه آرای که اخذ شده و در پایگاه داده‌های محلی هر غرفه رأی‌گیری ذخیره شده‌اند، به پایگاه داده‌های توزیع شده ارسال می‌شوند تا فرآیندهای دیگر نظیر شمارش و اعلام نتایج و ثبت رکوردها صورت پذیرد.

شمارش آرا کاملاً پنهان و پوشیده از نظر رأی‌دهنده صورت می‌گیرد و زمان شروع آن دقیقاً زمانی است که رأی‌گیری پایان یافته است. پس از دریافت کلیه آرا رمزنگاری شده، سیستم شمارشگر رمز عبور خصوصی را دریافت کرده و با استفاده از آن رأی رمزنگاری شده را از حالت رمزی خارج نموده و محتوای آن را کشف می‌کند. در اینجا باید توجه داشت که زمانی که رأی از

۱. مسعود ادهمی، انتخابات رایانه‌ای، بایدها و نبایدها، به نقل از مجله الکترونیکی ویستا به نشانی:

پایگاه داده‌های محلی به پایگاه داده‌های توزیع شده ارسال می‌شود، هیچ فردی نمی‌تواند محتوای این رأی را تشخیص دهد. چراکه این رأی توسط رأی‌دهنده رمزنگاری شده و اصطلاحاً «رأی مخفی» می‌باشد. فقط سیستم شمارنده (نه انسان) پس از دریافت رأی با استفاده از کلیدهای عمومی و خصوصی که در اختیار دارد محتوای رأی را تشخیص داده و به تناسب موضوع بر آرای شمرده شده می‌افزاید.

با این ترتیب بلافاصله تعداد کل آرا می‌تواند در پایگاه داده‌های توزیع‌کننده قابل شمارش و قابل به‌هنگام‌رسانی باشد. تا زمانی که داده‌ها به صورت قالب دیجیتالی هستند فرآیند شمارش آرا بسیار سریع و آسان بوده و احتمال اشتباه در شمارش بسیار جزئی و ناچیز است.

نتیجه‌گیری

اصل سوم قانون اساسی، دولت جمهوری اسلامی ایران را موظف کرده است همه امکانات خود را برای امور مقرر در بندهای ۱۶ گانه آن اصل به‌کار گیرد. بند «۷» اصل مزبور عبارت است از: «تأمین آزادی‌های سیاسی، اجتماعی در حدود قانون» و بند «۸»: «مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش» را بیان می‌کند.

بدون شک یکی از مصادیق بارز مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اجتماعی خویش، مشارکت در امر انتخابات است که به صورت رأی دادن و حق آزاد انتخاب کردن است. هرگونه اقدامی برای محروم کردن یا محدود کردن آحاد مردم از آزادی عمل در انتخابات خارج از محدوده مقرر قانونی ناقض این دو بند از اصل سوم قانون اساسی است. همچنان‌که با اصل پنجاه‌وششم قانون اساسی که به روشنی مقرر می‌دارد: «خداوند انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته و هیچ‌کس نمی‌تواند این حق الهی را از او سلب کند» و اصل ششم قانون اساسی که «در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید (از راه انتخابات) به اتکای آرای عمومی اداره شود...» در تعارض می‌باشد.

از طرف دیگر طبق اصل دوم قانون اساسی: «استفاده از علوم، فنون و تجارب پیشرفته بشری» یکی از راه‌های تحقق اهداف نظام جمهوری اسلامی مقرر شده است که دولت برای تحقق این اهداف مکلف است از این تجارب استفاده نماید. در پیوند بین «حقی» که از بندهای اصل شانزدهم قانون اساسی برای مردم ایجاد می‌شود و «تکلیفی» که از این اصل و اصل دوم متوجه دولت است، باید گفت دولت باید در جهت تأمین مشارکت مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اجتماعی خویش و مدیریت صحیح و سالم فرآیند انتخابات از فناوری اطلاعات که به‌عنوان یک تجربه بشری از آن یاد

می‌شود، استفاده کند. با توجه به نواقص و ایراداتی که بر شیوه سنتی وارد است و همچنین نظر به امکان وقوع تقلب و تخلف و اشتباه در فرآیندهای انتخابات سنتی، می‌توان اذعان داشت که هرگونه کوتاهی در استفاده از فناوری اطلاعات و کاربرد شیوه سنتی در انتخابات تضییع حقوق اساسی مردم و مغایر با اصول دوم و سوم قانون اساسی است.

هر زمان که با یکی از عوامل سیاسی شامل رأی‌دهنده، حامی یک حزب خاص، گروهی از رأی‌دهندگان و یک کاندیدا یا گروهی از کاندیداها، به نحو مستقیم یا غیرمستقیم، به‌گونه‌ای تبعیض‌آمیز برخورد شود و منجر به تغییر نتایج انتخاباتی به نفع یکی از عوامل سیاسی گردد، منصفانه بودن انتخابات مخدوش شده است. در اکثر فرآیندهای انتخابات سنتی کشور امکان وقوع تخلف وجود دارد. در مرحله قبل از رأی‌گیری اشکالاتی که در ثبت‌نام از داوطلبان، شکل‌گیری هیئت‌های اجرایی و نظارتی وجود دارد که مجموعاً مرحله قبل از رأی‌گیری در کشور را «آسیب‌پذیر» و «آسیب‌رسان» جلوه می‌دهد. در این مرحله از انتخابات آن چه جای اشکال دارد این است که در نظام حقوقی کشور قبل از روز رأی‌گیری هیچ‌گونه لیستی از رأی‌دهندگان تهیه نمی‌شود. درحالی که در کشورهای نظیر فرانسه قبل از روز رأی در هر حوزه انتخابیه مشخصات تمامی کسانی که طبق قانون در فلان حوزه انتخابیه حق رأی دارند، به تفکیک تدارک دیده شده است. این اقدام نقش بسزایی در کاهش تقلب و تخلف در رأی‌گیری دارد.

با اعمال شیوه الکترونیکی در تهیه فهرست رأی‌دهندگان، هم سرعت دسترسی به اسامی رأی‌دهندگان افزایش می‌یابد و هم می‌توان با تعیین حوزه‌ای مشخص برای هر رأی‌دهنده از امکان جابجایی رأی‌دهندگان جلوگیری کرد. در هر حال واقعیت و حقیقت این امر مسلم است که اگر قبل از رأی‌گیری مشخصات رأی‌دهندگان از لحاظ مقیاس سن و جنس و مشخصات سجلی در یک سیستم رایانه‌ای در برابر دیدگان مسئولین انتخابات باشد، هم امکان سوءاستفاده و تقلب کاهش می‌یابد و هم رأی‌گیری با سرعت بیشتری انجام می‌گیرد. هرگونه اقدام در جهت حذف مرحله ثبت‌نام از رأی‌دهندگان در فرآیند انتخابات الکترونیکی، اقدامی در جهت اعمال تقلب در انتخابات بوده و سلامت انتخابات را تهدید خواهد کرد. این مرحله باید بیش از مرحله اخذ رأی مورد توجه وزارت کشور باشد زیرا اکثر تقلبات و اشتباهات در فرآیند کلی انتخابات از این مرحله نشئت می‌گیرد.

در روز رأی‌گیری نیز لازم است با استقرار سیستم رایانه در غرفه‌های رأی‌گیری صندوق آرا کنار گذاشته شده و به‌جای کنترل کارت شناسایی رأی‌دهنده که امکان تقلب و تخلف همیشه در آن محتمل است، با استفاده از کارت‌های هوشمند مشخصات رأی‌دهندگان برای اعتبارسنجی آنان مستقیماً از طریق سیستم در اختیار مسئولین حاضر در غرفه رأی‌گیری قرار گیرد. با این اقدام هم

می‌توان تقلب در استفاده از کارت شناسایی جعلی را کاهش داد و هم اینکه فرآیند انتخابات از خطراتی که ممکن است در هنگام انتقال صندوق‌های رأی به محل شمارش متصور است در امان باشد. مرحله شمارش آرا نیز از حساسیت عمده‌ای برخوردار است، البته باید تأکید کرد که اعمال شیوه الکترونیکی فقط در مرحله شمارش آرا نمی‌تواند مشکلات مربوط به اعمال تقلب در انتخابات را کاهش دهد. برخی از مسئولین منظور از انتخابات الکترونیکی را فقط شامل شمارش مکانیزه آرا تعبیر می‌کنند. طبیعی است که این نوع روش فقط سرعت شمارش آرا را بالا برده و هیچ تأثیری در کاهش تقلب در انتخابات ندارد.

برای انجام یک انتخابات سراسری به‌صورت الکترونیکی، ابتدا به بستر زیرساختی داخلی نیازمندیم. یعنی به شبکه‌هایی که بتواند تمام نقاط کشور را به یکدیگر متصل کند تا بی‌نیاز به خارج از کشور بتوانیم در آن تبادل داده انجام دهیم. دومین نیاز این کار یک سامانه طراحی شده برای این کار است. یعنی سامانه‌ای که بتواند تمام مراحل این کار را از نظر سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و شبکه مدیریت رهبری کند ضمن اینکه تمام مراحل انجام کار را به‌صورت بسیار ایمن درآورد.

سومین نیاز این کار بستر قانونی آن است. چراکه در بسیاری موارد خلأ قانونی موجب کندی این حرکت می‌شود. آخرین نیاز این سیستم فرهنگ و اعتماد عمومی است. چراکه با نبود فرهنگ همیشه خطاهای انسانی در این سامانه تأثیرگذار خواهد بود و اصولاً این حرکت به جایی نمی‌رسد.

اینک که وزارت کشور اعلام کرده است که می‌خواهد شمارش آرا را به روش ماشینی انجام دهد، سؤالات جدی و اساسی درخصوص نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مربوط و محدوده امکان‌پذیری و بررسی کاندیداها و احزاب نسبت به آنها و همچنین چگونگی امکان نظارت ناظران مستقل بر مراحل مختلف انتخابات وجود دارد. مسئولین وزارت کشور باید توجه داشته باشند که آنچه در درجه اول متخصصین امر و حامیان حقوق مردمی را به سوی پیشنهاد کاربرد سیستم الکترونیکی به جای شیوه سنتی واداشته است، به هیچ‌وجه افزایش سرعت رأی‌گیری یا شمارش آرا نیست. این هدف یک هدف ثانویه است. هدف از جایگزین کردن انتخابات الکترونیکی به جای شیوه سنتی، قابلیت سیستم‌های رایانه‌ای در جلوگیری از امکان تقلب و تخلف و اشتباه و خطا در فرآیندهای مختلف (و نه فقط شمارش آرا) می‌باشد. توجه به این موضوع می‌تواند تأثیری عمده در اعمال شیوه الکترونیکی توسط وزارت کشور و شورای نگهبان در انتخابات کشور باشد. درواقع آنچه حائز اهمیت بسیار است ایجاد یک سامانه مکانیزه در مدیریت انتخابات همراه با سازوکار نظارتی معقول و منطقی متناسب با آن است که قبل از هر چیز باید الزامات قانونی آن فراهم شود.

منابع و مأخذ

۱. اسماعیلی، بهمن. انتخابات مجلس هفتم، جلد اول، مرکز نشر اسناد انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۸۴.
۲. وکیلان، فرهاد و سیاوش قدمی‌مقدم. روزنامه دنیای اقتصاد، انتخابات الکترونیکی، ۱۳۸۸/۱۱/۱۲.
۳. بشیریه، حسین. درس‌های دمکراسی برای همه، نشر نگاه، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۰.
۴. الکلیت، یورگن. انتخابات آزاد و منصفانه، ترجمه احمد مرکز مالمیری، نشریه مجلس و پژوهش، سال یازدهم، ش ۴۸، ص ۷۵.
۵. نژادخلیلی، مهدی. نظارت بر انتخابات در نظام حقوقی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز، به راهنمایی دکتر کمال‌الدین هریسی‌نژاد، ۱۳۸۶.
۶. ساموئل هانتینگتون، موج سوم دمکراسی، ترجمه احمد شهسا، انتشارات روزنه، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۳.
۷. صفایی، نظارت بر انتخابات برای سلامت یا هدایت آن، مجله حقوق و اجتماع، سال دوم، ش ۱۲، اردیبهشت‌ماه ۱۳۷۸.
۸. اشتراوس، لئو. فلسفه سیاسی چیست؟، ترجمه فرهنگ رجایی، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۳.
۹. مرکز آموزش سیاسی وزارت کشور، آشنایی با شوراهای اسلامی، انتشارات مرکز آموزش سیاسی وزارت کشور، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۶.
۱۰. قاضی‌شریعت‌پناهی، ابوالفضل. بایسته‌های حقوق اساسی، تهران، نشر دادگستر، چاپ هفتم، ۱۳۸۰.
۱۱. پژوهشکده علوم انسانی و جهاد دانشگاهی، اخبار انتخابات، فصلنامه پژوهش، انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و جهاد دانشگاهی، پیش شماره دوم، ۱۳۷۷.
۱۲. سعید، پدram. مدیریت انتخابات، دفتر مطالعات سیاسی وزارت کشور، تهران، ۱۳۷۶.
۱۳. قاضی‌شریعت‌پناهی، ابوالفضل. حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، مهرماه ۱۳۷۱.
۱۴. ادهمی، مسعود. انتخابات رایانه‌ای، بایدها و نبایدها، به نقل از مجله الکترونیکی ویستا به نشانی: <http://www.vista.ir/?view=article&id=309568>
۱۵. ایوبی، حجت‌اله. اکثریت چگونه حکومت می‌کند، انتشارات سروش، تهران، ۱۳۷۹.
16. Multiple Administrators for Electronic Voting_Brandon William DuRette, 19 May, 1999.
17. Coleman, S. et al. Elections in the 21st Century: from paper ballot to e, voting. The Independent Commission on Alternative Voting Methods. London: Electoral Reform Society, 2002.
18. Anne, Marie Oostveen & Peter van den Besselaar. Ask No Questions and Be Told No Lies. Security of computer, based voting systems: user's trust and perceptions. U. E. Gattiker (Ed.), EICAR 2004 Conference CD, Rom. Copenhagen: EICAR e. V. ISBN 87- 987271- 6- 8.
19. Barendt, Eric Eric. An Introduction to Constitutional Law, Clarendon Law Series, University college London, (oxford university press), first published, 1998.
20. Emmanuel Rejouis (election consultant). Guidelines For Long, Term Observrs. University of Illinois. College of law, 1995.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۱۸۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: نقش فناوری اطلاعات در کاهش امکان تقلب در انتخابات

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه سیاست داخلی)

تهیه و تدوین: مهدی نژادخلیلی

ناظر علمی: ابوزر گوهری مقدم

منتقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار ادبی: فرزاد جعفری

واژه‌های کلیدی: ———

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۱۰/۲۵